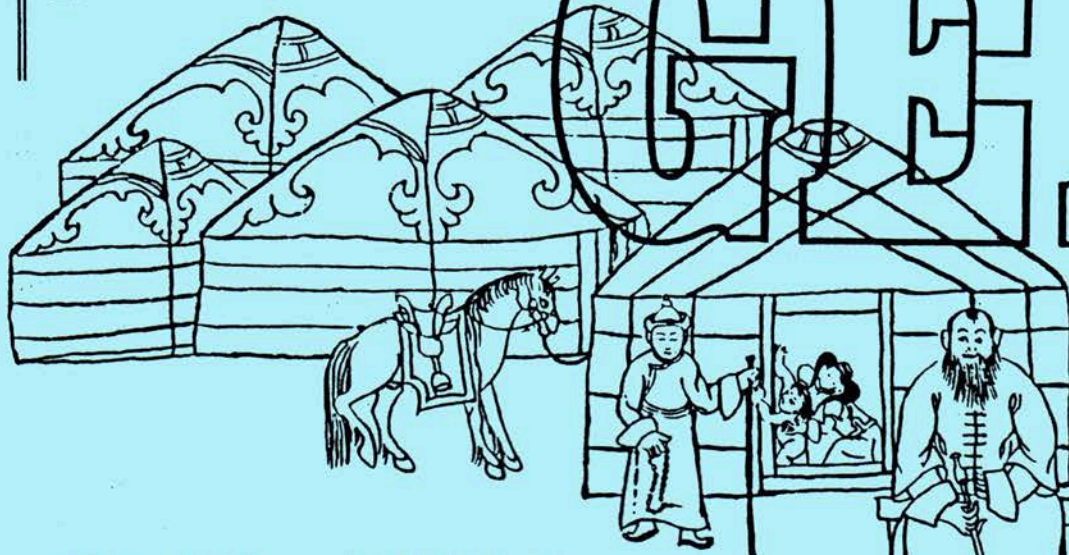

1994

GAER

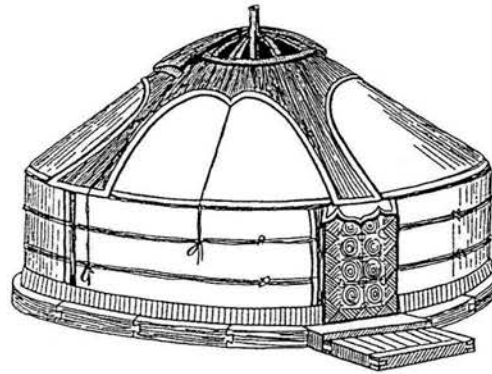
Nr. 11

Dansk Mongolsk Selskab

FORSIDEN

Oberstløjtenant N. Berschewalski besøgte Mongoliet i forrige århundrede. I 1877 udgav han en bog, "Reisen in der Mongolei, im Gebiet der Tanguten und den Wüsten Nordtibets in den Jahren 1870 bis 1873". I den er dette gadebillede fra Urga.

Fra radaktionen

Det var meningen, at GER(11) skulle udkomme midt på sommeren, men redaktionsmedlemmernes rejseaktivitet og andre gøremål, har forhindret at leve op til dette løfte. Det er vi meget kede af, og vil forsøge at få GER(12) hurtigt ud. GER(11) har måske lidt for meget gammelt stof. Det vil vi forsøge at rette op på med GER(12).

Nr. 11 - 5. ÅRGANG - september 1994

GER udgives af DANSK MONGOLSK SELSKAB og er selskabets medlemsblad. Redaktion: Rolf Gilberg (ansvarshavende), Bulgan Njama, Gudrun Lefmann og Jan Koed. Artiklernes synspunkter repræsenterer den enkelte forfatter holdninger, og deles nødvendigvis ikke af redaktionen. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen. GER 12 udkommer november 1994.

Noter

Husdyr

Med udgangen af 1993: I Mongoliet har hyrderne 25. millioner husdyr, som fordeler sig med 2.184.800 heste, 367.400 kameler, 2.730.400 køer, 6.106.900 geder og 13.778.000 får. 95% af bestanden er nu i privateje.

Støtte til demokratiseringsproces

Danida har bevilget 2,2 mio. kr. til støtte til den igangværende demokratiseringsproces i Mongoliet. Der skal blandt andet ske en forbedring af såvel parlamentssekretariatets som bibliotekets betjening af parlamentet.

(Danida nyt juni 1994).

Nyudsendt juniorekspert

Mag. scient. Ann Fenger Benwell er den 1. maj 1994 blevet udsendt som Associate Expert under UNESCO for 12 måneder. Ann har lovet at sende GER en beretning om sit arbejde i Mongoliet. Redaktionen ser frem til at høre mere om hendes arbejde blandt kvinderne i Gobi.

(Danida nyt juni 1994).

Danida-publikation

Situations- og perspektivanalyse for Mongoliet kan rekvireres skriftligt ved henvendelse til Danidas informationskontor, Asiatick Plads 2, 1448 København K. Kuverten bedes mærket "Bestillingsliste".

Selskabets sekretær: Bulgan Njama
Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg
Telefon : 38 33 21 06 - Postgiro: 7 84 15 82
Medlemskontingent: 100 kroner pr. år.

DANSK MONGOLSK SELSKABs bestyrelse består af:
Formand Rolf Gilberg, Sekretær Bulgan Njama,
Kasserer Leif Petersen, Søren Haslund-Christensen,
Klaus Ferdinand, Jan Koed, Bent Gynther og Gudrun Lefmann.

DANSK MONGOLSK SELSKABs FORMÅL

- at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområde i Mongoliet, Kina og Rusland.
- at udgive skrifter om mongolerne.
- at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.
- at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.
- at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

ISSN Nr: 0905-9504

Mongoliet 1994

af deputy prime minister Ch. Purevdorj
modtaget 14. marts 1994

Mongoliet dækker et område på 1.554.000 km² og grænser i nord til den russiske federation og mod syd til Kina. I Mongoliet sker der store ændringer af samfundet i en vanskelig overgangsperiode fra central planlægnings økonomi til markedsøkonomi. Demokrati, i en bred betydning af ordet, er blevet en uomstødelig proces omfattende alle dele af det politiske og sociale liv i landet. Demokratiseringen af vort land er vokset endnu mere efter 2 demokratiske valg, parlamentsvalg og præsidentvalg, som blev afholdt i 1992 og 1993. Størstedelen af landets befolkning stemte på den præsidentkandidat, som konstant støtter de demokratiske synspunkter hos de nye partier. Dette bidrager til en politisk stabilitet i landet. De politiske partier har udviklet sig til rigtige parlamentariske partier med aktiviteter baseret på seriøse analyser af de centrale økonomiske og sociale spørgsmål.

Det statslige Ih Hural (=Folketinget) har godkendt vigtige økonomiske love nødvendige for indførelsen af markedsøkonomi, især med love for told, skat, udenlandsk investering, copyright, patenter og anti-monopol. Den kommende samling i parlamentet vil udbygge love for emner som privat eje af land, sikkerhed, andre markeder og i det hele taget love vedrørende handel- og forretningslivet.

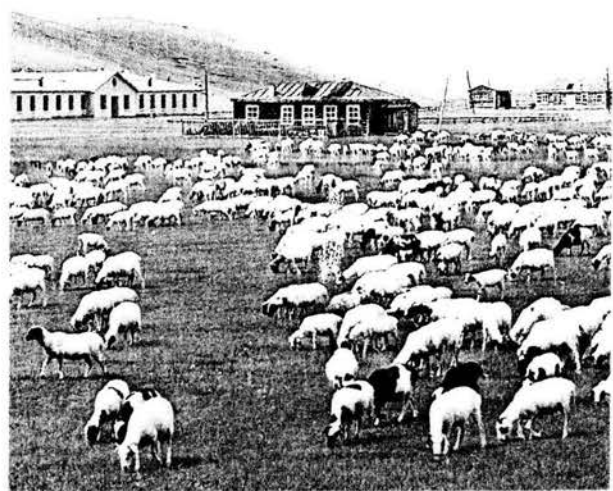
Den mongolske regering betragter privatiseringen af statens aktiver som en vigtig indsats for at opnå at overgangsperioden sker med mindst muligt tab og hurtigt over så kort tid som mulig. Det første skridt, den såkaldte "lille" privatisering, er i realiteten gennemført, og man er halvvejs igennem næste fase med den "store" privatisering. Resultatet af dette har bevirket grundlæggelsen af et stort antal forretninger og kooperativer baseret på privat ejendom.

Samtidig vil regeringen lægge vægt på at skabe gunstige økonomiske vilkår og et lovmæssigt miljø for at sikre de normale funktioner for privatejede virksomheder. De indledende skridt i den retning er allerede taget. Nye lovændringer har skabt muligheder for nye strukturer for ledelse og kontrol af firmaer. Den nye anti-monopol lov vil opmuntre til et mere konkurrencepræget forretningsmiljø. Men der er stadig stort behov for ændring af andre love og skabe nye vedrørende, som for eksempel Lov om Kontrakter og Sikkerhedslov.

Udenlandsk investering er begyndt inden for industrien, især mine- og olieindustrien. Mangel på importkvotaer for mongolske let-industriprodukter har vist sig

tiltrækkende på udlandet. I år vedtog parlamentet en ny lov for udenlandsk investering, og den bliver løbende forbedret. Denne lov tillader udenlandsk investering i næsten alle sektorer og muliggør fri hjemtagning af profit. Loven giver også mulighed for skattefrihed og andre begunstigelser, som skulle kunne tiltrække udenlandsk kapital. Loven giver udenlandske investorer mulighed for at skabe rent udenlandsk ejet foretagender eller gå i samarbejde med mongolske partnere og forsøge 'joint ventures' (fælles vovestykke) og at sælge aktier i et allerede eksisterende foretagende.

Idag med hjælp fra det internationale samfund, gør vi alt, hvad der er nødvendigt og muligt for at gøre overgangen så let som mulig til en markedsøkonomi og at åbne muligheder for udvikling fremover. Til trods for det, vil vi behøve store resurser og en vældig indsats for at omskabe hele systemet så det passer til den ny politik. Mongoliet har brug for partnere til at hjælpe på alle fronter og til at udvikle landets store resurser inden for minedrift og husdyrhold, men ikke mindst udvikle de menneskelige egenskaber og talenter, som den mongolske befolkning besidder. ©

Khalkha - Ydre Mongoli

Af Alfred Schønebeck

Kilde: Geografisk Tidsskrift 1912, 21:289-298

Som alle ved, har Mongoliet i Verdenshistorien en Gang haft en Plads af ikke ganske ringe Betydning. Fra ældgammel Tid har Indbyggerne været bekendt for krigerske Egenskaber, og var de ikke paa Erobringstogt i Asien eller i Evropa, saa sloges de indbyrdes og med de fredelskende Kinesere Syd for deres Land. Og det hjalp ikke de sidstnævnte, at de et Par Hundrede Aar før vor Tidsregnings Begyndelse opførte det Verdens Underværk, der hedder den kinesiske Mur. Dels var den for lang og for vidtløftig at forsvare, dels var den ogsaa allerede i nogen Afstand fra Peking, hvor Kejseren og Hoffet ikke kunde holde Øje med Arbejdet, daarligt bygget. Alle Bestræbelser til Trods har det været Kinas Skæbne ret ofte og i lange Perioder af sin Historie at maatte lade sig regere af fremmede Herskerstammer. Den af dem, som saa nylig maatte vige for Republikken, var ikke den første, der var kommen udefra; noget lignende var allerede tidligere hændt, da i 1216 Mongolen Djengis-Khan omstyrede Kin-Dynastiet og lagde Grunden til sit eget Herskerhus, der skulde regere de næste halvandet Hundrede Aar.

I Henseende til Kultur havde Mongoliet haft sin Glansperiode længe før Djengis, i det 8. Aarhundrede, da Landet kom under tyrkiske Stammers Herredømme. Den blomstrende Civilisation, Tyrkerne oparbejdede, og som i Historien er kendt under Navn af den ujugurske, havde sit Centrum i den nu forsvundne Hovedstad Karakorum ved Orkhon-Floden; men i 847 blev Ujgurene fordrevne af Kyrkyserne. Det var omtrent paa dette Tidspunkt, at Nordmongoliet fik en Befolkning af egentlige Mongoler. De kom nordfra, fra det nuværende Guvernement Irkutsk og fra Transbajkalien, og Aarsagen til deres Vandring var sandsynligvis en stadig Kamp mellem forskellige tyrkiske Folkefærd om deres Hjemland. I en af disse mongolske Smaastammer, der efter Sigende boede paa det nuværende Transbajkaliens Sydøstgrænse, fødtes i 1161 Te-

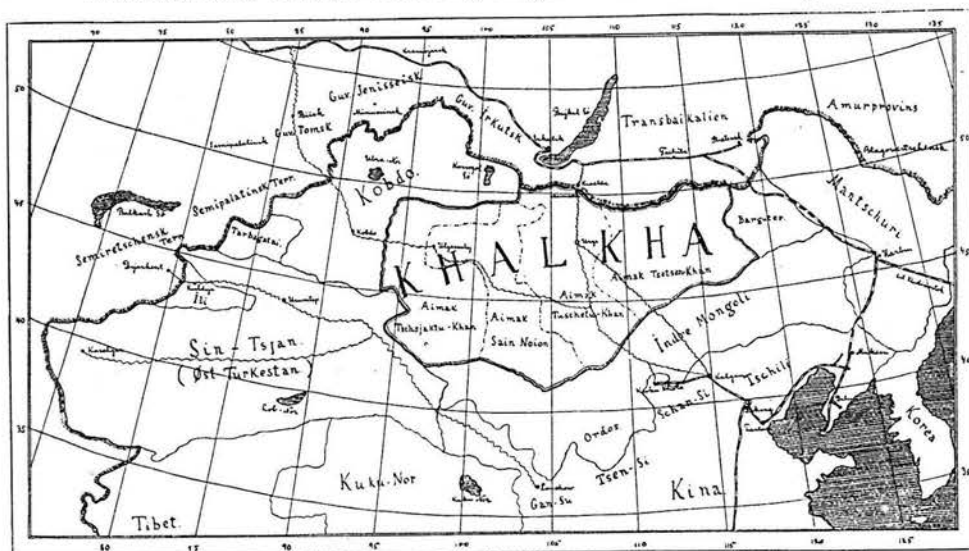
mutschin, han, som bedre er kendt under Navnet Djengis-Khan, dette Feltherregeni, hvem det lykkedes at skabe et vældigt Rige, og som underlagde sig hele det nordlige Kina, hele Central- og Vestasien og det østlige Evropa.

Der gik nogle Aarhundreder, og Djengis-Khans Værk gik til Grunde. Timurlenk kastede senere atter Glans over Mongolernes Navn, men ogsaa hans Rige forfaldt. Og siden Slutningen af det 17. Hundredeaar har Mongoliet staaet under kinesisk Overhøjhed. Mongolerne har af fordums Storhed kun de straalende Minder tilbage. Krigsaanden har veget Pladsen for en kontemplativ, buddhistisk Livsanskuelse, der har gennemtrængt alt og alle og har lammet enhver Form for Energi. Og naar man i 1912 ser paa det Land, hvis Navn klinger af Krigsdaad og Berømmelse, og som forener vigtige, historiske Momenter i mange Nationers Liv, saa begriber man ikke, at dette Hyrdefolk en Gang har kunnet frembringe Sønner, der erobrede den halve Verden.

Paa et Tidspunkt, da Nordmongoliet har benyttet sig af den almindelige Forvirring i det kinesiske Rige til at erklære sig for uafhængigt og i politisk Henseende er trængt stærkt i Forgrunden, dels som muligt Erobringsobjekt for Rusland, dels ved Udsigten til som selvstændigt Rige at kunne blive en Stødpude mellem de to store Magter, kan det maaske have Interesse at se, hvad Mongoliet i vore Dage er. Der er om Mongoliet skrevet adskillige ældre og nyere, navnlig russiske, Rejsebeskrivelser, og Læserne af disse vil i dem finde interessante Billeder af Landets Natur, Folkenes Sæder og Skikke, deres Religion og Kultur og meget andet. Mongoliet som Helhed betragtet er dog endnu et ret ukendt Teritorium. De forskellige Ekspeditioner, der i Tidens Løb er trængt ind i det Indre, har kun kunnet berette om den Vej, de selv har fulgt, og har derfor kun formaaet at drage en tynd Stribe Lys hen over Kortets Mørke, og

— Jærnbaner.
 - - - - - Karavaneveje.

Kortskitse visende Khalkhas Omraade og Beliggenhed i Forhold til Kina og Rusland.

lader der sig end af det foreliggende drage Slut om de uberejste Strækninger, saa kan man dog kun med adskillig Usikkerhed udtale sig om Egne, der ved deres afsides Beliggenhed og vanskelige Tilgængelighed (Ørkenstrækninger, Vandmangel etc.) hidtil har undraget sig Undersøgelse. En Side, saa godt som alle Rejsende har ladet ligge eller kun overfladisk har beskæftiget sig med, er end

videre Befolkningens Kaar, og dog er disse, som det formentlig vil fremgaa af nedestaaende, vel egnede til at paakalde Opmærksomhed, ligesom Mongoliets hele Fremtidsskæbne i første Række vil komme til at bero paa det økonomiske Spørgsmaals Løsning.

Det Land, der har erklæret sig for en uafhængig Stat under Regering af Hs. Hellighed Tsjebtsun-Damba-Khutukhta i Urga, eller som han i daglig Tale benævnes: »Gigéne«¹⁾, hedder Khalkha, og det er hovedsageligt med dette, nærværende Artikel vil beskæftige sig. Det omfatter kun den nordlige Del af Mongoliet, grænser til Transbaikalien, gaar mod Vest omtrent til Kobdo og rækker mod Syd ind i Ørkenen²⁾. Naar der skulde være Tale om en Mongolerstat, saa havde alene Khalkha nogen Forudsætning for at danne den. Ikke blot ligger Khalkha fjærnet fra det egentlige Kina, men Landets nogenlunde ensartede Natur gør det til et afsluttet Hele, ved Gobi skilt fra de øvrige befolkede Strækninger. Og Gobi er en solid Landegrænse, der saa godt som noget Hav sætter Skel mellem Folkeslagene Nord og Syd for den. Ulighederne ses i selve Racen, der i Khalkha er renere end nær den store Mur, hvor Mongolerne til deres Skade er bleven opblandede med kinesiske Ele-

menter, og af Kinesernes Egenskaber har optaget de værste; den er ogsaa renere end længere mod Syd og Vest, hvor Mongoler glider over i Tanguter og Tibetanere, med hvem Nordmongolerne ikke har stort tilfælles udover Religionen. Og Ulighederne viser sig i Sproget og i ydre Ting som Klædedragt, Boliger o. s. v. Altsaa Khalkhas Indbyggere er noget for sig.

Det er en ret underlig Stat, Khalkha. Den turde være den eneste i Verden, som ikke kan opvise faste Bopladser, ingen Byer og ingen Landsbyer. Mongolerne nomadiserer i smaa Selskaber paa 3-5 Jurter, der om Sommeren opslaas nær ved Floder, Bække eller Kilder, og som om Vinteren flyttes ind mellem Bjærgene, i Ly for Vinden og ofte langt fra Vand, der da erstattes af Is og Sne. Paa den Maade opstaar ingen Landsby. Maa-ske vil man dog indvende, at f. Eks. Urga dog er en By. Nej, ikke i den Forstand, hvori vi opfatter Ordet; Urga er simpelthen et stort Kloster og et administrativt Punkt, hvis Befolkning for Størstedelen bestaar af Munke, omtrent 12000 i Tallet¹⁾, som ikke giver sig af med noget som helst Erhverv, det være sig Industri, Handel eller Haandværk. Nomadelivet udelukker enhver fast Bopæl, og Mongolen har til det yderste lempet sig og indrettet sig efter sit Lands Naturforhold; som disse i Hovedsagen er, sagde baade Jordbund og Klima ham tydeligt, at her var kun én Form for Eksistens mulig, Kvægavlrens. I Mongoliet er den

¹⁾ Undur Gigén: det ophøjede Lys.

²⁾ I det forløbne Aar har Kobdodistriktet i Vest og det lille Bargutdistrikt i Øst sluttet sig til Khalkha.

¹⁾ D. v. s. stadige Beboere. Pilgrimmene, der i store Skarer valfarter til Urga for den »levende Buddhas« Skyld, bringer ofte i Perioder Antallet langt op over 20000.

Ungdomsportræt af Gigéne,
den unge nuværende mongolske Khan eller Konge.
Han er nu ca. 40 Aar.

nomadiserende Kvægavl just den mest rationelle Maade til Udnyttelse af de forhaandenværende, naturlige Resurcer. Og andre Erhverv findes da ikke heller. Fraregner man de faa Russere, der vasker Guld i Nordmongoliet, de russiske og kinesiske Købmænd, der bor i Maimachin, Urga og Uljassutaj eller rejser rundt i Landet, altsammen Folk af fremmed Nationalitet, findes der i Mongoliet foruden Hyrdefolket kun en meget lav Procent Jægere og endnu lavere Procent, eller vel snarere pro mille Haandværkere, beskæftigede med at forfærdige Gudebilleder og andre Smaagenstande. Af Industri kender Mongolerne ellers kun til at lave Filt af Uld og Haar, hvorimod de hverken kan væve, garve eller smedde og maa købe alt, hvad de i øvrigt har Brug for, Klædestoffer, Jærnvarer etc., af Købmændene. Men udover det, hans Dyr forsyner ham med, er Mongolens Fornødenheder meget smaa.

Den gængse Forestilling om Mongoliet som en uendelig, vandfattig Slette af Steppe eller Ørkenkarakter passer slet ikke paa Khalkhalandet; thi dette bærer i et Bælte, 300 Km. bredt, langs Nord-

grænsen et helt sibirisk Præg. Det er et Bjærgland med en Højde over Havet af 800—1000 Meter stigende mod Syd, er velforsynet med Vandløb, og er i mange Egne dækket af Skov, baade Naal og Løv. I de brede Dale er der prægtige Græsgange, og der findes ikke faa Steder Jord, som ved den af Kineserne benyttede, kunstige Vanding med gravede Kanaler vilde kunne egne sig til Agerbrug. Den tidligere kinesiske Regering omgikkes ogsaa med Planer om en storartet Kolonisation af Landet med agerdyrkende Kinesere, Planer, der allerede inden Revolutionen brød ud, til Dels, om end i ringe Maalestok, var bragt til Udførelse langs Floderne Selengá, Orkhon og nogle af Bifloderne. Rusland saa ikke just med blide Øjne paa denne Indvandring af Kinesere, der i Løbet af kort Tid vilde have skudt det egentlige Kinas Grænse frem lige til Sibirien, og som sikkert vilde have medført, at det sydlige Sibirien i Tidens Løb vilde være blevet økonomisk erobret af de Gule. Saa blandt andet af den Grund var Mongoliets Løsrivelse Rusland velkommen. Men, for at vende tilbage til Khalkhas Naturegenskaber, saa kan man ikke med nogen Ret paastaa, at Landet er af Gud forladt. I Floderne og Bjærgene findes Guld og andre Metaller i Mængder, om hvilke man endnu slet intet Begreb kan danne sig, da ingen har undersøgt det nøjagtigt; man ved kun, at de er der. Og paa det Par Steder, hvor man allerede arbejder paa at bringe Guldet frem, har man fundet det i helt æventyrlige Kvantiteter. Til Trods for alle disse tilsyneladende gode Betingelser er Befolkningen over al Beskrivelse fattig og formaar næppe at skaffe sig det aller nødvendigeste til sit ikke misundelsesværdige Livs Ophold. Armoden har flere Aarsager. Først er der en udviklet, dobbeltsidig og kostbar Administration.

Khalkhalandet omfatter 4 »Ajmaker« (Khandømmer), der atter hver for sig deles i et forskelligt Antal — fra 19 til 24 — »Koshunger« (Fyrstendømmer)¹⁾. Hele denne Inddeling stammer fra den feudale Tid under Djengis og hans nærmeste Efterfølgere og bærer adskillige Mærker af en oprindelig udelukkende militær Organisation. En Koshung vilde saaledes i det moderne Militærsprog svare til en Division, og den har atter som Underafdeling et større Antal »Sumoner« (Eskadroner). En Sumon skal i Krigstilfælde stille 150 Ryttere (som det Rytterfolk Mongolerne er, bestaar deres Hær udelukkende af Kavalleri), og hver Mand er forpligtiget til at sørge for sin egen Udrustning, i hvilken indgaar ikke mindre end 4 Heste. 6 Sumoner udgør et Regiment. Den martialske Aand,

¹⁾ En ganske tilsvarende Inddeling findes i de øvrige Egne af Mongoliet.

der tidligere udmærkede Mongolerne, er nu om Dage i yderste Forfald, siden de i nogle Aarhundreder har været udsat for Lamaismen sløvende Indflydelse, og efter at de saa længe ikke har haft Lejlighed til at øve krigerske Bedrifter. At se de Øvelser, der dog hist og her med lange Mellemlum afholdes, er et Syn, der frembringer et beslægtet Indtryk med det, man faar, naar i en lille dansk Provinsby det borgerlige Politikorps rykker ud til Fugleskydning. Blot er det meget, meget værre. Hele Bevæbningen med Bue og Pile eller med antediluvianske Skydevaaben af alle Slags, med Lunter og Flintesten, den fuldkomne Mangel paa Orden, Disciplin og Ledelse o. s. v. virker kun lattervækkende. Og Befalingsmændenes klingende militære Titler gør ikke Sagen bedre. Kun de faatallige, staaende Tropper i Grænsevagterne er nogenlunde anstændigt bevæbnede med Bagladegeværer og bærer Uniform. Men de ca. 250,000 Ryttersoldater, Mongoliet — paa Papiret — skal kunne stille paa Benene, er som Kampmateriale ikke meget bevendt, selv ikke efter at Gigéne har indforskrevet 12000 moderne Magasingeværer.

Efter det oprindelige System, der i Tidens Løb er bleven omskalfatret af den kinesiske Regering, naar de forhaandenværende Forhold ikke passede med deres Interesser, var en Koshung-Fyrste ganske uafhængig indadtil og kunde regere saa despotisk, som han lystede. Ajmaken var kun i vigtigere, ydre Anliggender et fælles Organ for et Antal Koshunger, hvorfor den hele Forfatning noget minder om en Nutids Forbundstat som f. Eks. det tyske Rige. Fyrstendømmerne var og er arvelige i Slægter, der for nogles Vedkommende nedleder deres Herkomst fra Djengis-Khan; men den kinesiske Regering opførte, for at bibringe dem større Følelse af Afhængighed, Fyrsterne i 6 Klasser, der fik tildelt en nærmest pro forma Appanage efter deres Rang, fra 2500 Lan¹⁾ og fyrretyve Stykker Silketøj aarlig ned til en saa latterlig lille Sum som 40 Lan. Fyrsterne skulde, naar de tog deres Land i Arv, rejse til Peking for at blive stadfæstede i deres Rettigheder, og man søgte dér at knytte dem nærmere til det regerende Dynasti ved at give dem kinesiske Prinsesser til Ægte. Hver af de 199 Fyrster (saamange er der i Mongoliet) var som sagt en næsten enevældig Hersker, hvem hele den militære, civile og religiøse Forvaltning i hans Dømræne var underlagt, og som styrede gennem Embedsmænd, han selv valgte. Ogsaa Retten plejede han — daarligt nok for øvrigt — og han kunde efter eget Tykke idømme alle Straffe, derunder naturligvis alle Slags Legemstraf, undtagen Dødstraf

og Landsforvisning. Fyrsterne i en Ajmak samledes med visse Mellemlum for at raadslaa om fælles Anliggender og fastsætte de Regler, der skulde følges i den nærmeste Periode.

Dette System staa fremdeles ved Magt i det kinesiske Mongoli, og det vil sikkert ogsaa i Khal-kha, selv efter at Forbindelsen med Kina er afbrudt, vedblive at fungere, kun med den Forskel, at Ministeriet for de skatskyldige Lande i Peking (Li-fan-juan), erstattes af Gigéne i Urga som øverste Leder. I hvert Fald maa den, der vil beskæftige sig med Landet, foreløbig og endnu i lang Tid regne med Forholdene, som de indtil for saa nylig var under kinesisk Overhøjhed. Skulde den ny Æra virkelig vise sig at være Overgangen til noget nyt og bedre, vil det i bedste Fald tage mange Aar, før dette kan indføres.

Udenfor den administrative Inddeling stod tidligere de Livegne, som Fyrster og andre i Tidernes Løb havde bragt Gigéne som Gave. De bor i Omegnen og Nord for Urga; deres Tal er ikke

¹⁾ En Lan er omtrent 2½ Krone.

mindre end 150,000, og de er nu efter Uafhængighedserklæringen bleven organiserede i 8 Koshunger.

Selvstændigheden indenfor Mongoliets Fyrstendømmer var altsaa til en Begyndelse meget stor — for stor for Regeringen i Peking. Den ansatte derfor to Generalguvernører, en i Kuko-khoto (nær den store kinesiske Mur) og en i Uljassutaj (Nordvestmongoliet), som skulde kontrollere Fyrsterne og kue deres Frihedslyster, endvidere skulde de lede den øverste Retspleje og fælde de Straffe, som Fyrsterne ikke havde Myndighed til at idømme, og regulere Forholdet til Russerne m. m. Foruden disse Generalguvernører anbragtes i hver Ajmak en »Amban«, der var »attacheret« vedkommende Khan, og som bl. a. skulde føre Tilsyn med Skatternes Inddrivning. I Urga var der to Ambaner, en Mantchu og en Mongol, hvilken sidste var udvalgt blandt de mongolske Prinser og naturligvis i Sammenligning med Mantchuen spillede en intetsigende Rolle. Her var Ambanens Rolle nærmest den at genere Gigéne, dette den lamaitiske Kirkes mægtige, mongolske Overhoved, og han gjorde det saa grundigt, at han endog blandede sig i religiøse Anliggender og førte Kontrol med Gigéens Privatliv. Rent bortset fra, at dette nok kunde tiltrænge en Smule Opsyn, var Ambanens Fremgangsmaade bedre end noget andet egnet til at opvække Mongolernes Raseri. De ser jo i Gigéne en inkarneret Guddom, og ethvert Indgreb i dennes Rettigheder maa de derfor betragte som den dødeligste Krænkelser af deres Tro. I det hele taget har Kineserne haft Held til at erhverve Mongolernes velbegrundede Had, ikke mindst fordi de sidstnævnte staar i snæver, økonomisk Afhængighed til de førstes Købmænd.

Naar man forestiller sig, at et lille Folk paa 2-3 Millioner Mennesker (dette er det omtrentlige Tal for hele Mongoliet), maaske end ikke saa mange, skal underholde et Par Hundrede regerende Fyrster med deres Hofstat og Hærskare af højere og lavere Embedsmænd, og naar man endvidere bagved Fyrsterne tænker sig den store Vampyr, den graadige kinesiske Regering, der gennem sine Fangarme suger til sig, hvad den paa nogen Maade kan, saa forstaar man allerede til Dels, at den menige Mongol ikke lades i Fred med sine Heste, Okser og Kameler, med sit Filttelt og sin Familie. Mongolerne er segnefærdige under Byrden af Skatter til Formaal, af hvilke de selv ikke nyder mindste Gode. Forf. af nærværende har truffet smaa Funktionærer, der i Skatter til en Fyrste betalte mere, end de alt i alt fik i Løn af samme Fyrste. Et Eksempel paa Beskatningen vil bedre end lange Forklaringer vise, hvorledes der gaas frem. I Kos-

Høj mongolsk Embedsmand.

hungen Birga-Izasyk betaler en Mand, der ejer 300 Faar, 10 Heste og 10 Køer, i ordinær aarlig Afgift 80 Faars Værdi ¹⁾! Og kommer saa Fyrsten eller hans høje Hjælpere paa Rejse gennem Landet, da rammer Forarmelsen de Stakler, der er saa uheldige at bo paa hans Vej. Da skal der foruden de sædvanlige Udgifter udredes ekstra Bidrag, baade i Naturalier og Penge, til det store beredne Følges Underhold. Da Dalai-Lama for 8 Aar siden flygtede fra Lassa for Oberst Jounghusbands indiske Ekspedition, drog han til Urga. Denne hans Rejse er Mongolerne paa hans Vej derhen og derfra endnu langtfra kommen over. De Landskaber, han drog igennem, gav ikke de af Hunnergeneralen Attila hjemsøgte noget efter i Retning af den mest fuldstændige Ødelæggelse og Brandskatning. Som Illustration kan nævnes den lille Koshung Torgaut-Beilé, en af de mindste i Mongoliet. Beboerne havde indtil 1904, omend langtfra for meget, saa dog akkurat tilstrækkeligt til, at de kunde friste Tilværelsen. Dalai-Lamas Rejse gennem deres Land kostede dem 50,000 Lan eller ca. 125,000 Kroner, hvilke naturligvis maatte laanes hos de kinesiske Købmænd mod disses sædvanlige Aagerrenter. Dalai-Lama kunde man ikke nægte noget. I nævnte Sum er ikke medregnet det Kvæg, det store Følge,

¹⁾ Skatterne erlægges i den senere Tid ikke i Naturalier, men i Sølv. Et Faars Værdi kan variere fra 1—3 Lan, og man regner, at en Mongolfamilies Udgifter til eget Behov, udover hvad den faar af sine Dyr, er ca. 20 Lan aarlig.

Koshungens Navn	Heste	Okser og Køer	Faar og Geder	Kameler	Indbyggere
Schabi ¹⁾ Dzain.....	7,600	7,300	73,000	100	5,006
Iontschok Tszasak	300	200	15,00	—	500
Sain Naion	20,000	2,0000	85,000	2,000	14,000
Schabi Lamyn	6,250	3,750	32,000	1,250	8,000
Schabi Naion	750	450	4,500	350	2,000
Baldyn Tszasak	400	1,000	35,000	3,500?	4,500
Ialt for 6 Koshunger ca.....	35,000	32,700	231,000	7,200	34,000
For det nordlige Mongoli	1,450,000	1,350,000	11,000,000	100,000	1,400,000 ²⁾

¹⁾ Schabi er Navnet paa Gigénens Livegæve.

²⁾ Heraf for Khalkha. ca. 550,000.

flere Hundrede Personer, opaad, ikke hvad Følget stjal og ødelagde, og ej heller de Heste, Indbyggerne maatte stille til Kirkefyrstens Viderebefordring, og som de aldrig mere gensaa. Da hele Koshungen kun tæller 100 Jurter, altsaa ikke 1000 Sjæle, kan man begribe, at Pengene endnu ikke er betalt tilbage, men at Gælden med Renter og Renters Rente er svulmet op til det mangedobbelte. Ved Siden af har Koshungens Beboere at udrede de sædvanlige, blodige Afgifter.

Har saa Embedsmændene taget Mongolens sidste Kreatur, saa kan han gaa ud at ligge. Men tro ikke, at han derfor slipper for Skat. I 1909 blev der indført en aarlig Afgift af $\frac{1}{2}$ Lan Sølv for Retten til at turde bede om Almisse! — Og hos hvem skal han tigge? En rig Mongol er nu om Dage en Sjældenhed; meget store Hjorder findes kun hos Fyrsterne, hvor Dyrenes Tal staar i omvendt Forhold til den Reifærdighed, Ejeren lader blive sine Undersaater til Del. En Mand, der ejer nogle Hundrede Faar og nogle Snese Heste, er vidt berømt om Lande, og dog repræsenterer paa Stedet denne rige Mands Hjord ikke mere end 7—8000 Kroner i dansk Mønt, et yderst usikkert Aktiv tilmed, da Ejeren aldrig ved, hvad Dag den frygtelige Kvægpest bryder ud og gør ham til Bøtler, eller om der næste Vinter falder saa megen Sne, at Dyrene ikke kan komme ned til forrige Sommers visne Græs (fodre kender Mongolerne nemlig ikke noget til) og følgelig maa dø af Sult. Med samme Resultat for ham selv. Thi han har intet Agerbrug, intet Erhverv at falde tilbage paa.

Nedenfor anføres nogle talende Tal, laante fra en nylig udkommen Bog om Mongoliet af den russiske Greve Bennigsen. Opgivelserne kan kun være skønsmæssige, da enhver Art statistisk Materiale fattes, men de giver dog et Overblik over Formuens Fordeling i 6 Khalkha-Koshunger. Til

Sammenligning gives de, ligeledes oversigtsmæssig tilsvarende Sifre for hele Mongoliet Nord for Ørkenen.

At »faa har for meget og færre for lidt« vilde kun daarligt stemme; gennemsnitlig kommer der paa hver Indbygger 1 Hest, 1 Ko, 8 Faar og $\frac{1}{14}$ Kamel. Af disse Dyr skal han altsaa leve, og han er i enhver Henseende fuldstændig henvist til dem og afhængig af deres Velfærd. Det er en Gaade, hvorledes det er muligt, selv med en Mongols minimale Fordringer til Tilværelsen, at holde Livet oppe med saa lidt. Den mest nøjsomme Hedehusmand vilde paa Forhaand opgave Ævret. Særlig hvis han kom til at tænke paa Skatterne, paa den offentlige Tjeneste, enhver Mongol vederlagsfrit er pligtig at yde i Grænsevagten, ved Postbesørgelse, ved Færgefart over Floder etc., eller dersom Lamaerne faldt ind paa ham.

I Lamainstitutionen ligger nemlig en anden af Landets haarde Svøber. I Gennemsnit for hele Mongoliet er omtrent $\frac{1}{3}$, i Khalkha endog $\frac{5}{8}$, af hele den mandlige Befolkning Lamaer, d. v. s. buddhistiske Munke, og af disse lever atter en meget stor Del i de umaadelige Klostre, eller rettere hele Klosterbyer, der undertiden kan tælle 15000 Munke. Et saadant Kloster, større eller mindre, findes i næsten hver eneste Koshung, nær Fyrstens Residens, foruden at der rundt om er spredt talrige Templer med endnu talrigere Betjening. De Lamaer, der ikke kan faa Plads i Klostrene og Templerne, lever den øvrige Befolknings Liv og deler dens Tilskikkelser; men Resten — og deres Tal er seksstret — beskæftiger sig med mere eller mindre fromme Gerninger, antages at være fordybede i Studiet af de hellige Skrifter o. s. v. og gør ikke praktisk Nytte for to Skilling. Alle disse Dagdrivere skal den uheldige Kara Khun ¹⁾ af sine fattige Midler underholde. Det er her ikke Stedet at tale om Hyrdefolkets ejendommelige Kultur eller om Lamais-

¹⁾ Ordet sort Mand, d. v. s. Lægmand.

Gigénens Landsted udenfor Urga.

mens fuldkomne Gennemsyning af hele den mongolske Nation; nok er at sige: Mongolerne giver gerne det sidste, de har, til Klostrene; de tror derved at fremme deres Sjæls Mulighed for Frelse. Men deres jordiske Velfærd fremmes ikke herved. — Det kan bemærkes, at det lamaitiske Præsteskabs alt dominerende Stilling jo har givet sig Udslag baade i Landets Frigørelse, som planlagdes og udførtes af Lamaerne i Forening med Fyrsterne, i at Landets Regent er det kirkelige Overhoved, og i at Førsteministeren er sidstnævntes tidligere fortrolige Raadgiver.

En endnu større Plage end Skatter og Lama-parasiteter er dog Afhængigheden af de kinesiske Købmænd, til hvem Mongolerne er i Gæld op over Ørene. Nomaden har ingen rede Penge til Skatter og til Indkøb; han har kun sine Produkter: Uld, Huder, Talg o. s. v. eller, hvis han er Jæger, sit Jagtbytte. Men skal han disponere over noget af alt dette, saa kommer han til at optræde paa Markedet som Sælger af Uld, der endnu løber omkring paa Bjærgene, af Faar, der skal fødes til Foraaret, og af Murmeldyr, som sover i deres Hi under Jorden. Kineseren giver ham nu Penge mod Løfte om senere Levering af Naturalier, for hvilke Kineseren selv dikterer en lav Pris, og kan saa Mongolen ikke skaffe det skyldige til fastsat Tid — og hermed regner Kineseren, og regner som Regel rigtigt — bliver Laanet fornyet med den dobbelte eller tredobbelte Ydelse. Maa Mongolen i sin Armod omsider give tabt, gaar Kineseren til Koshungen og faar, uden Dokumenter eller Bevisligheder af nogen Art, paa sit blotte Ord Tilgodehavendet udbetalt af Statskassen, saafremt denne da tilfældigvis indeholder Mønt. Bestemmelsen om, at Koshungen hæfter for Undersaaternes private Gæld, er indført af den kinesiske Regering til større Fremgang for sig selv og til Tryghed for Købmændene. Da Koshungens Forretning-førelse foregaar uden enhver Orden, og

da skriftlige Gældsbeviser ikke forlanges, vilde det kun passe daarligt med en Kinesers Karakter, om han ikke benyttede sig af denne Tingenes Tilstand til at begaa de værste Misligheder. De fordre i mange Tilfælde — og faar — Penge, som en Mongol aldrig har skyldt dem. En yndet Metode til Vinding er det ogsaa, naar en Købmand rejser omkring i Landet og i alle Jurter, hvor han kan se sit Snit, uden videre afleverer en Pakke uvilkaarlige Varer, som Mongolen ikke har ønsket at erhverve og muligvis ingen Brug har for. Derefter henvender han sig i Koshungens Forvaltning for at modtage sit »Tilgodehavende«.

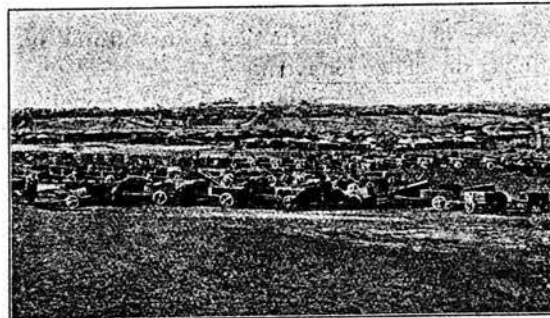
Hvorledes der handles med den Mongol, hvis Gæld Koshungen har maattet betale — derom er det bedst ikke at tale i Detailler. Ham og hans hele Slægt underkaster Embedsmændene de frygteligste Straffe, den mest raffinerede Tortur i Haab om ad den Vej at faa Beløbet erstattet. At Mongolernes egne Embedsmænd ikke uden at blive lige saa korrumpere som deres kinesiske Kolleger saa længe har kunnet have disse paa nært Hold og været Vidne til deres skamløse Udsugelser og Bestikkelighed, er det vel overflødigt at nævne. Havde der været mindste Draabe Krigerblod tilbage hos Mongolerne, vilde de forlængst have rejst sig mod deres Undertrykkere. Som det nu er, nøjes de med at begynde og ende enhver Samtale med Jeremiader over deres Elendighed.

At de næsten haabløst fortvivlede Tilstande i Landet har været Regeringen i Peking udmærket bekendte, er sikkert. Og at denne selv, fuldt bevidst, har gjort alt for at gøre dem endnu værre, er ogsaa sikkert. For Kineserne. gjaldt Moralen: Jo galere, des bedere. Jo før Mongoliet gik sin Ruin i Møde, desto snarere kunde det himmelske Rige helt knække dets Autonomi, som det allerede nu ignorerede, kinesificerede det, kue alle separatistiske Lyster og fordrive Mongolernes til de Egne, der ikke kunde anvendes til Agerbrug.

Kina har altsaa selv været Aarsag til Mongoliets Løsrivelse. Som det var den første Gigén, der omkring 1700 gav sit Land ind under Kinas Overhøjhed, saaledes var det den nuværende, ottende, der befriede det. Og gamle Spaadomme er derved gaaet i Opfyldelse. Den 28. December i Fjor lod Gigénen sig krone til Khan over det fri, mongolske Rige. At der ikke i Anledningen af Tronbesættelsen opstod Stridigheder blandt de mange Fyrster, tjener til Mongolernes Ros, men har sikkert i første Række sin Grund i, at Gigénen ved sin Stilling som Kirkens Overhoved, ved sin umaadelige Prestige som genfødt Guddom og deraf flydende Auto-

ritet, indtager et baade ophøjet og politisk neutralt Stæde. Teoretisk skulde der endvidere paa Grund af Gigéens Coelibatsløfte ikke være Anledning til Frygt for et arveligt Dynasti; men forresten har den nuværende Gigén mod alle Klosterregler baade Kone og Barn, og han lod sig krone sammen med disse.

Det kan maaske forekomme en og anden noget overflødig, at der i det foregaaende er anvendt saa mange Ord til Fremstillingen af den økonomiske Misère i Mongoliet. Man vil maaske ræsonnere, at denne kan være beklagelig nok, men at den dog er en Sag, der kun angaar Mongolerne selv. Ser man imidlertid paa Mongoliet som en politisk Faktor, saa vil man indse, at Pengespørgsmaalet er af største Betydning. I Løbet af 1 eller 2 eller 3 Aar vil der blive Ro og Orden i Kina, og det vil da for dette være en let Sag at generobre Khalkha, dersom ikke Khalkha selv eller Rusland i Mellemtiden foretager noget alvorligt til Landets Opkomst. Vil Khalkha være en selvstændig Stat, maa den først fremmest skaffe sig en ordentlig Hær og derefter søge at ordne de forvirrede indre Forhold og centralisere Administrationen. Til alt dette kræves der mange Penge, og Khalkha har ingen. Den eneste Indtægt, Staten som saadan hidtil har haft udover Skatterne, er den Afgift, russiske Guld-søgere betaler, og den forslaar intet. Rusland vil ikke annektere Mongoliet, dersom man da ellers kan tro de Røster, der har hævet sig i Pressen. »Vi har«, saaledes lyder Røsterne, »Omraade nok, og vi ønsker ikke at annektere et Land, der fører en halvsulten Tilværelse som Khalkha, et Land, hvis Ophjælpning vil koste umaadelige Summør. Vi ønsker desuden ikke at være Kinas umiddelbare Naboer, og vi ønsker endelig ikke for Khalkhas Skyld at komme i Konflikt med andre Nationer, som ogsaa har Interesser i Mongoliet. Men vi har Fordel af at have Khalkha liggende som en fri Stat mellem os og Kina, og derfor skal vore Diplomater, naar Tiden kommer, overfor Kinas Regering understøtte Khalkhas Frihedspaastand«. Det kan vel forresten interessere danske Læsere at erfare, at Danmark har nydt den Ære at blive samliget med Khalkha »som en Stat, der ved sin Beliggenhed og neutrale Holdning udgør en gavnlig Faktor til Fredens Opretholdelse«. Der er al god Grund til at antage, at Pressens Udtalelser virkelig er et Udtryk for Ruslands Ønsker. I 1871 under Mohamedaneropstanden i Kina, besatte Rusland ganske vist — men efter Kinas eget Ønske — baade Urga og Kuldsja. Urga rømmedes snart efter, og Kuldsja forlod de russiske Tropper ogsaa, rigtignok

Parti af Urga.
I Forgrunden en Oksekaravaue.

først i 1882, men de forlod den. Rusland har haft flere Lejligheder til at annektere Mongoliet, men har ikke gjort det.

Derimod har den russiske Regering gjort sig store Anstrengelser for at drage den mongolske Handel ind over den sibiriske Grænse. Skønt Mongoliets Beliggende i Forhold til deres eget Rige har begunstiget Russerne, og skønt det i Følge Traktat med Kina var forbudt alle andre Nationer end Russere og Kinesere at handle i Landet, har de første dog ikke forstaaet med deres Handel at skaffe sig noget rigtigt Indpas blandt Mongolerne. Et Bevis paa Mangel af Initiativ eller maaske af en klar, ledende Ide i Handelssamkvemmet saa man, da Kiachta efter mere end halvandet Aarhundredes Blomstring fuldstændig faldt sammen og døde hjælpeløst hen, samtidig med at den mistede sin tidligere Transithandel med Karavane-Te. Og dog er Kiachta Ruslands naturlige Port til Mongoliet, og har som saadan utvivlsomt endnu en stor Fremtid. Alle Regeringens Bestræbelser og de tilsyneladende store Resultater, hvori de er udmundede, har hidtil været ret forgæves. »Russisk-Østasiatisk Bank«, som vel for en stor Del er oprettet med just Mongoliet for Øje, Grænsekommisær i Kiachta, Konsulen i Urga og Uljassutaj, egen postale Tjeneste med tilhørende Postkontorer i Urga og Kalgan, alle Lettelser, Aftaler og Traktater — alt dette har ikke kunnet skabe den energiske Handelsstand, uden hvilken enhver Regering med Ekspansionsplaner i Længden maa komme tilkort.

Men med den ny Æra i Mongoliet vil vel ogsaa begynde en ny Tid for Handelen, og man vil nu vanskeligt kunne udelukke fremmede Nationer fra Deltagelse. Allerede har Englændere og Amerikanere opereret i Mongoliet! særlig med Bomuldsvarer, og de har gjort Tientsins Havn til Hovedpladsen for deres Import. Spørgsmaalet Tientsin eller Kiachta vil maaske nu blive akut.

Ruslands Handel foregaar ad to Hovedruter, en over Kiachta til Urga og en anden over Biisk til Kobdo og Uljassutaj: desuden gaar en Del Varer over andre Grænsepunkter som Minussinsk og over Kuldsja og Dsjarkent til det sydvestlige Sibirien.

Vestens moderne, i god Mening smarte, merkantile Aand gør kun smaa og langsomme Fremskridt i Sibirien, og den Købmand, der har sit Telt i Mongoliet, er endnu af den gamle Type, der har det altsammen »i Hovedet« og hvis Udsyn og Aktionsradius er begrænset af manglende Kundskaber. Nøjagtig Bogføring. Korrespondance og Nutidens komplicerede Børs- og Bankvæsen er ham en Pestilens, og han staar fremmed, ja endog vrangvillig overfor nye Hjælpemidler og samkvemslettende Opfindelser. Tiden vil maaske nok kunne forandre Typens Ydre og Milieu, men der skal mere end en Skrivemaskine og en amerikansk rolltop-desk til for at forvandle magelig Ligeledhed til klogt beregnede, hver Chance nyttende angelsachsisk Energi eller til Kineserens, den fødte Købmands, Hensynsløshed, Jærnfliid, pinlig Akkuratesse og personlige Nøjsomhed.

En af Regeringen udsendt, russisk Ekspedition, der i et Par Aar har berejst Mongoliet for at undersøge Betingelserne for en mere udstrakt Handelsforbindelse, vendte for ikke længe siden tilbage og aflagde Beretning for det geografiske Selskab i Irkutsk. Det fremgik af de indsamlede Oplysninger, at Ruslands Handel med Mongoliet med største Lethed burde kunne naa en Omsætning af mindst 100 Milioner Rubler aarlig. Men for Tiden udgør den samlede Omsætning ikke en Tyvendedel af dette Beløb. Skønt intet vilde være naturligare end ved Grænsen at anlægge Uldvaske-rier og Klædefabrikker til Forarbejdning af det mongolske Raamaterials Mængder, findes der dog endnu ikke et eneste nævneværdigt, industrielt Foretagende af denne eller anden Art baseret paa Indførselen. Og paa en Egn, hvor Oksekød koster 24 Øre Pundet (en detail), Faarekød 12, vilde Konservesfabrikkerne i stor Stil kunne ekspedere enorme Kvanta billig Føde.

Alt saadant kommer sikkert, om ikke før saa med Jærnbannerne. Af Banen havde allerede den kinesiske Regering projekteret en Forlængelse af Peking—Kalgan—Kukuhots Linien til Urga og derfra videre over Uljassutaj til Kobdo, og det var Meningen, at den store, transsibiriske Bane ved en Linie over Kiachta—Urga skulde sættes i Forbindelse med den mongolske. Som Forholdene har udviklet sig, kan man i det mindste sydfra ikke vente nogen Banebygning, før Relationerne

mellem Mongoliet og Kina bliver endeligt ordnede men det er jo muligt, at Rusland vil benytte sig af netop denne Omstændighed til ved hurtig Handling at skaffe sig et kommercielt Overtag.

I disse Dage¹⁾ har Rusland klarlagt sin foreløbige Politik ved — som det synes til nogen Ængstelse fra engelsk Side — officielt at anerkende Mongoliets Uafhængighed, d. v. s. dets nominelle Selvstyre. At Rusland, hvis det kan, ønsker at gøre sin Indflydelse til den eneraadende, kan ikke undre. Den tidligere Generalkonsul i Urga agtes efter Forlydende erstattet med en Gesandt, og der føres Forhandlinger om Aabning af en ny Bank i Gigéens Residens. Det sidste tyder paa, at det er Ruslands Hensigt at komme Mongoliet til Hjælp med Kapital, og det vil denne Gang ske efter mindre snæverhøjtede Principer end under det kinesiske Regime. For det mishandlede Land og for dets sympatetiske, brave og godmodige Befolkning maa man da haabe, at det snarest maa lykkes det at læge sine indre Saar og ordne sit Forhold til Kina. Midlerne og Vejene er mange. I første Række kommer Overgangen til intensiv Kvægavl, Afdækkelse af de umaadelige Mineral-skatte, og Befrielsen fra det feudale-klerikale Aag, der ellers vil ende i Landets politiske Død.

BURJATISCHER LAMA.

¹⁾ Oktober.

Mongoliets sundhedsvæsen under forvandling

af S. Manaseki, senior house officer,
Arrowe Park Hospital, Upton, Wirral, Merseyside, L49 5PE, UK.

Oversat af Carsten Dahl.

Originalartiklen har under overskriften "Far Away ... Mongolia: a health system in transition" været bragt i British Medical Journal (1993), 307:1609-11.

I det 13. århundrede blev Chinggis Khan højst sandsynligt opdraget med at skulle drikke af sin mors tidlige morgenurin som middel mod barndommens anfald af akutte luftvejsinfektioner. Om vinteren er luftvejsinfektioner hos børn stadig udbredt, og dette middel, såvel som andre husråd, der endnu benyttes i dagens Mongoli, kan sagtens være et levn fra svundne tider. Under mit 6 måneders ophold i Mongoliet blev jeg da også gentagne gange mindet om landets gamle kultur, som på mange måder er forblevet uændret helt tilbage fra tiden før Chinggis Khan. For eksempel er ger'en, det traditionelle mongolske nomadetelt, de gamle skrifttegn samt andre kunstarter og skikke, stadig de samme som dengang.

I dag er Mongoliet heldigvis ikke længere noget tilbagestående, krigselskende levn fra Chinggis Khan æraen. Jeg blev slået af dybden og udviklingen i den mongolske samfundskultur samt deres kendskab til resten af verden trods vores uvidenhed om deres.

Et sparsomt befolket land

Mongoliet har ikke adgang til havet og er 35 gange større end Danmark med mindre end 2,2 millioner indbyggere, af hvilke mere end 70% er under 35 år. Over 3/4 af befolkningen bor i byer og bylignende bebyggelser, men som resten af deres landsmænd, tager de del i det traditionelle nomadeliv i mindst et par uger om året.

I 1921 sluttede Mongoliet sig til kommunismen og blev i løbet af 3 år uofficielt "Sovjetunionens 16. republik". (Red: Mongoliet var formelt og reelt en selvstændig stat). For 10 år siden begyndte landet dog så småt at bryde ud af den sovjetiske kontrol - som et af de første østblokløse - og det til dels ganske ubemærket af Vesten.

Den sovjetiske dominans gjorde mange mongoler til andenrangs borgere i deres eget land, og man søgte at hindre dem i at dyrke deres gamle kultur, religion, sprog og kunst. Imidlertid fulgte der også positive sider af udviklingen med. I dag kendetegnes nyere mongolske byer af store etagebyggerier - ligesom i alle tidligere

kommunistiske stater - med indlagt el, vand, fjernvarme og toilet. Over 95% af befolkningen kan læse og skrive, især kvinderne (96% af kvinderne fortsætter med højere skolegang mod mændenes 88%) og, som noget meget vigtigt, er der et godt opbygget og velbemandet sundhedsvæsen til rådighed for de fleste indbyggere i landet.

Sammen med de øvrige politiske ændringer, blandt andet indførelsen af demokratiske valg, blev markedsøkonomien introduceret i 1990, og i 1991 standsede Sovjetunionen så sin økonomiske udviklingsbistand til Mongoliet, i alt 85% af landets udviklingshjælp, svarende til 35% af det årlige statsbudget. Dette, sammen med de opståede økonomiske konkurrenceforvridninger i verdenshandelen, har drastisk sat sit præg på forskellige dele af samfundet.

Pengemangelen har ført til nedskæringer på medicin og udstyr til sundhedsvæsenet, og mangelen på brændstof og reservedele begrænser yderligere distributionen af de disponible ressourcer. Fødevarerkapaciteten er også blevet et problem. I de sidste 2 år har rationeringsmærker været eneste udvej for at sikre alle familier tilstrækkelige mængder af de mest basale fødevarer til en pris, de kan betale. De fleste fødevarer kan dog uden videre købes på det sorte marked, men til skyhøje priser - op til 20 gange mere end rationeringsmærkernes pålydende. (red: rationeringen af fødevarer er nu i 1994 blevet afskaffet).

Fødevarer af mere luksuspræget tilsnit som grønsager, frugt og mejeriprodukter, er enten ikke til at få - særlig om vinteren - eller meget dyre. Sædvanligvis foretrækker mongoler en kost bestående af kød og mælkeprodukter og bruger hellere penge på kød fremfor grønsager i økonomiske nedgangstider. Mongolerne er de største kødspisere i Asien. Fedt kød spises til alle måltider, hvis det kan fås og især om vinteren.

Vinteren er meget hård med temperaturer helt ned til -40°C . Vinterens fødevaremangel er værst i byerne, hvor folk er afhængige af forsyningerne fra landet og udlandet. På landet er husholdningerne stort set selvforsynende; nomaderne får kød, mælk og en del beklædning fra deres dyr, som tilmed leverer gødning, der benyttes som brændsel til madlavning og opvarmning. De driftigste nomader anses for at være rige i Mongoliet. "Det rigtige Mongoliet er ude på landet" var en frase, jeg hørte fra mange sofistikerede byboere.

Sundhedsvæsenet

Mongoliet er medunderskriver af Alma Ata-deklarationen om "Sundhed for Alle i år 2000" og har udviklet et velstruktureret sundhedsvæsen. Der er 3,9 læger til rådighed for hver 1.000 indbyggere, et af de højeste tal i Asien. Mere end 80% af lægerne er kvinder; men de overordnede stillinger indehaves dog ofte af mænd. De allerfleste læger tager hjem efter arbejdstid for at lave mad og passe familien, lige så vel som de stiller sig i kø et par timer for at få de daglige fornødenheder.

Den største udfordring for sundhedsarbejderne er at nå ud til den spredte, og konstant flyttende nomadebefolkning. Akutte luftvejsinfektioner om vinteren og diarreilignende sygdomme om sommeren, er hovedårsagen til stor syge- og dødelighed, især hos børnene. Jeg kunne ikke få fat i pålidelige tal for sygdomsfordelingerne i øvrigt, men blev fortalt fra lægeside, at mongolerne særlig lider af for højt blodtryk og iskæmisk hjertesygdom.

Organisationen af sundhedsvæsenet er under løbende bevågenhed, og det meste af landet er i færd med at skifte fra et system af centrale specialklinikker til en slags familie- eller huslægeordning. Erdenet, en nyere by nordpå, og Mongoliets 3. største by, var først med at gå ind for dette nye system i 1990. "Familielægerne" kan være praktiserende læger, pædiatere eller gynækologer, som efter forudgående kurser frivilligt har meldt sig til at være familielæger. I et familielægehus er der 3-6 læger med tilknyttet sygeplejerske. En læge har ansvaret for 200-350 familier, inklusiv 350-600 børn under 16 år. Familielægerne har pligt til at tilse spædbørn under 3 måneder hver anden uge og herefter hver måned op til 1 års alderen. Det forlanges også, at lægerne besøger gamle og kronisk syge patienter, der ikke kan forlade hjemmet, mindst en gang om måneden. Sygeplejersken følger med lægen på husbesøg eller tager selv ud på særopgaver som fx at give indsprøjtninger, skifte forbindelser, yde børnesundhedspleje og så videre.

Der er små distriktshospitaler for hver en, eller flere *somoner* (kommuner). De har fra 10-100 senge og råder over specialister blandt personalet. I øjeblikket ser det ud til ikke at gøre den store forskel hvilke specialister, der udnævnes til at virke på *somon*-hospitalerne. For eksempel var der kun 2 læger i landsbyen Olzit Horoo nær Erdenet; en epidemiolog og en tandlæge, som skulle klare arbejdet i et distrikt med over 3.000 indbyggere og med et 40 senge stort hospital. En tredje læge, en pædiater, var på barselsorlov, og tre andre havde forladt deres stillinger til fordel for det private arbejdsmarked. De havde tilsluttet sig rækken af medarbejdere i sundhedsvæsenet, lige fra chauffører og sygeplejersker til speciallæger, som havde sagt deres job op til fordel for en

højere løn i den private sektor. Rådighed over tilstrækkelig medicin, råvarer og udstyr, der virker til at stille en diagnose med, er endnu et problem for disse hospitalslæger.

Så er *aimag* (amts)-hospitalerne med 250-5000 senge heldigere stillet, selv om de også lider under mangler. De er mere specialiserede og kan derfor udføre rutineundersøgelser og til dels specialundersøgelser. Som tredje instans er der så endelig nogle få stats- eller landshospitaler beliggende i hovedstaden med fuld rådighed over alle lægelige og kirurgiske faciliteter.

Utraditionelle metoder i lægebehandlingen er blevet populært i Mongoliet til dels som følge af mangelen på konventionel lægehjælp. De kan deles i to kategorier: Behandling uden brug af medikamenter og den traditionelle behandling. Behandling uden medikamenter omfatter så forskelligartede aktiviteter som massage, fysioterapi, kopsætning ved vakuum, brug af ultraviolette og ultrasoniske bølger plus andre elektromagnetiske foranstaltninger, stråle- og varmebehandling, iontoforese, akupunktur, sauna, inhalationer, at gå på krystaller og andre behandlinger af hovedsagelig fysisk art. Disse behandlinger udføres på de fleste hospitaler og i mindre omfang også på lægecentre. Den traditionelle behandling er knyttet til buddhismen og omfatter helbredelse ved urtemedicin og religiøse ritualer eller bønnens kraft. Behandlingerne udføres for det meste af lamaerne. De var forbudte før 1990 og er først for nylig blevet lovlige ved genindførelsen af buddhismen.

Børnesundheden

Min opmærksomhed var for en stor del af tiden rettet mod børnesygdomme, fordi jeg arbejdede med projekter for UNICEF. Der er iværksat en del tiltag for at sikre børnesundheden i Mongoliet, og de har udvist store resultater. Immunisering ved vaccination er fx blevet en succes, som i løbet af de sidste 10 år har resulteret i en reduktion af både syge- og dødeligheden af de 6 sygdomme, der er dækket af det udvidede immuniseringsprogram. Dækningsgraden er nu 92% for tuberkulose; 84% for difteri, kighoste og stivkrampe; 85% for polio og 86% for mæslinger.

Underernæring er ikke noget problem i Mongoliet, skønt vitaminmangel, som D-vitamin, sandelig er det. næsten halvdelen af børnene har tegn på engelsk syge (hjulben eller kalveknæ). En ud af 40 børn under 5 år er underernæret. Mange 1-2 årige børn, som netop er blevet vænnet fra, spiser deres mad sammen med resten af familien uden mulighed for at få de tilstrækkelige mellemmåltider. Derfor får de ikke nær den kost, der kræves for deres vækst. Alle gravide kvinder, og dem med børn under 1 år, har ret til supplerende rationeringsmærker til nødvendigheder som mælk, mel, kød, ris og sukker. Disse "mælkecentre" findes i større byer og sikrer børnene med lægeordineret recept gratis tilskudsmælk og, i nogle tilfælde, også baby mad. Desværre er dette heller ikke altid nok.

Akutte luftvejsinfektioner hos børn er et stort problem. I 1988 rapporterede fødselsdødeligheden at være så høj som 12,7 pr. 1.000 levende fødte. Luftvejsinfektioner er den almindeligste dødsårsag, 28,8 pr. 1.000. I 1991 oplystes børnedødeligheden at være 62 pr. 1.000, hvoraf over halvdelen skyldtes luftvejsinfektioner. Af disse står lungebetændelse for omkring 80% af tilfældene. Et problem er, at familielægerne ikke har tilstrækkelig træning i fundamentale sygdomsbehandlinger. Børnelungebetændelse behandles utilstrækkeligt af familielægerne, som ikke tidligere blev trænet i pædiatri.

Trods den høje færdighed i at læse og skrive og den høje lægedækning, kommer man ofte for sent til lægen med luftvejsinfektionerne. Traditionelle husråd mod sygdommen omfatter indtagelse af moderens tidlige morgenurin (nogle få teskefulde hver anden time), bandagering eller andre uoplyste substanser, og endelig udøvelse af religiøse ritualer og bønner.

En anden sandsynlig årsag til luftvejsinfektionerne er svøbning. Mongolerne har en forkærlighed for at svøbe deres nyfødte børn fra top til tå i de første måneder eller uger efter fødslen, så kun ansigtet er synligt, og senere fra livet og nedefter i yderligere nogle måneder. Barnet er ofte svøbt ret stramt i 2-3 lag klæde med eller uden et tæppe eller fåreskind yderst, og en snor bundet om-

kring for at holde det hele på plads. I de første par uger "pakkes barnet ud" hver anden til hver femte time i højst 1/2 time ad gangen for at blive rengjort og skiftet. "Udpakningsfrekvensen" øges efterhånden som barnet bliver større, og indtil svøbningen til sidst kun praktiseres, når barnet skal sove.

De almindeligste årsager til at holde børnene svøbt er, at det holder dem varme, benene strakte og afføringen på ét sted. Så svøbning er altså en slags "ble" i Mongoliet. Desværre har det vist sig, at svøbning bidrager til engelsk syge ved at blokere for solens stråler. På landet anser størsteparten af mødrene svøbning som en måde at holde børnene varme på om vinteren, og almindeligvis er børnene svøbt i længere tid i de kolde vintermåneder. Litteratur fra andre lande påviser øgede tilfælde af lungebetændelse hos svøbte børn som følge af en begrænsning af den totale lungekapacitet, reduceret eftergiveness i lungerne og mangelen på et isolerende luftlag omkring huden. I Mongoliet er svøbningen stram og særlig udbredt om vinteren; en ændring af denne praksis kan reducere de akutte luftvejsinfektioner og dermed børnedødeligheden.

Flere forandringer i vente

Det er internationalt anerkendt, at mange af de problemer, der forekommer i grundlæggende sundhedsprogrammer, skyldes manglende kendskab til lokale skikke og manglende føling med økonomiske og kulturelle faktorer. Mongolerne har et relativt positivt syn på lægevidenskaben. Før 1990-reformerne indførtes, blev traditionel lægebehandling stærkt fordømt af kommuniststyret, og man tilskyndedes at benytte det etablerede sundhedsvæsen. Selv i dag går folk gerne til læge før, eller i forbindelse med, et besøg hos den traditionelle healer. Der er derfor håb om, at offentlige uddannelsesprogrammer fremover vil få den nødvendige succes, særlig hvis lokale overbevisninger og skikke tages med i overvejelserne.

Der er meget, som resten af verden kan lære af Mongoliet og mange andre fjerne kulturer. Det var et privilegium at få et glimt at mongolernes hverdag og kultur i en tid med store omvæltninger. Flere genvordigheder er på vej, og fremtiden er usikker for mange. Det bliver interessant at se, om Mongoliet i det hele taget er i stand til at etablere en balancegang mellem dets østlige rødder og den vestlige udvikling, selv om det allerede har et ben i begge lejre. Hvad sundhedsforsorgen angår, så deles de udfordringer, den stilles overfor af mange industri- og udviklingslande; og Mongoliets håndtering af disse udfordringer kan blive til gavn for mange. ©

Drømmen

KAP. XII

OM EN BEDRE VERDEN

Af HENNING HASLUND-CHRISTENSEN

Sporene i Fængselsgaarden

EFTER en hjertelig Afsked med de to unge Buriatofficerer og deres Horde af Kosakker af blandet Tataroprindelse fulgte jeg med den russiske Patrulje, der skulde føre mig til det lokale Hovedkvarter, Shinki. Inden Afskeden havde de to smilende Buriater forsikret mig om, at denne Rejse var en ren Formalitet, og at Russerne sikkert vilde løslade mig, saa snart de havde set mit Pas og forvisset sig om, at jeg ikke var en af disse udenlandske Tyranner, der var Beskrivelser og Tegninger af i den nye Propagandalitteratur.

Patruljen bestod af otte Mand, som alle var Russere, men iklædt samme Uniform som den Buriatpatrulje, der havde taget mig til Fange den foregående Dag. Jeg forsøgte at indlede en Samtale med to af Soldaterne, som kunde en Smule mongolsk, men de belønnede kun mine orientalske Høflighedsformer med ordknappe Svar, som osede af Barskhed. Efter nogle Kilometers Ridt galoperede de syv af Soldaterne bort for at besøge deres respektive Hjem, der var beliggende i Vejens Nærhed, og jeg fortsatte i Selskab med den ene af de mongolsktalende Soldater.

* * *

DET var en vidunderlig Egn, vi gennemred, der var saa meget, der frydede Ens Blik. Og saa meget, der fyldte En med Forbitrelse. Vejen slyngede sig gennem en bred Dal, som løber Øst-Vest, og danner den naturlige Forbindelseslinie mellem Kultuk ved den transsibiriske Jernbane og Hanga i Mongoliet. Selve Dalen kaldes for „Tunkinskij-Tragt“ efter den største af de mange russiske Byer, som er beliggende langs denne gamle Karavanerute. Grænsen skærer Dalen i Nord-Syd ved den lille By Mundi, men Pas- og Toldvisitation er forlagt mod Øst til Byen Shinki, hvorfra al anden Myndighed i denne Egn ligeledes udøves.

Dalen begrænses mod Nord og Syd af høje skovklædte Bjerge, hvoraf de nordligste, Guldbjergene, er saa himmel-

Haslund-Christensen og hans mongolske Rejsekammerat Jetom blev ført til et lille Vildmarksfort, der kun bestod af en Samling Blokhuse, der var omgivet med en Mur af høje Palisader. Haslund-Christensen blev taget under „Behandling“ af et Par unge Buriat-Officerer, der kom frisk fra en sovjet-russisk Propaganda-Skole, men Forhøret endte med, at den unge Dansker fortalte dem om Nordens Riger og om Zobelstetten. Det blev Daggyr, før Samtalen var forbi. Næste Dag fik imidlertid en alvorlig Optakt: Haslund-Christensen blev afhentet af en russisk Patrulje, der førte ham til Shinki, hvor hvide Mænd skulde undersøge hans Sag.

stræbende, at mange af deres Tinder rager op i den evige Snæs Regioner. Denne idylliske Dal, som indtil for ganske nylig kun havde kendt til Fred og Glæde, var blevet Skueplads for de sidste fortvivlede Kampe mellem røde og hvide Friskarer, og man var nu i fuld Gang med at udrydde de sidste af Admiral Koltshaks Hvidgardister, som havde fundet et Tilflugtssted i Bjergene Syd for Dalen.

* * *

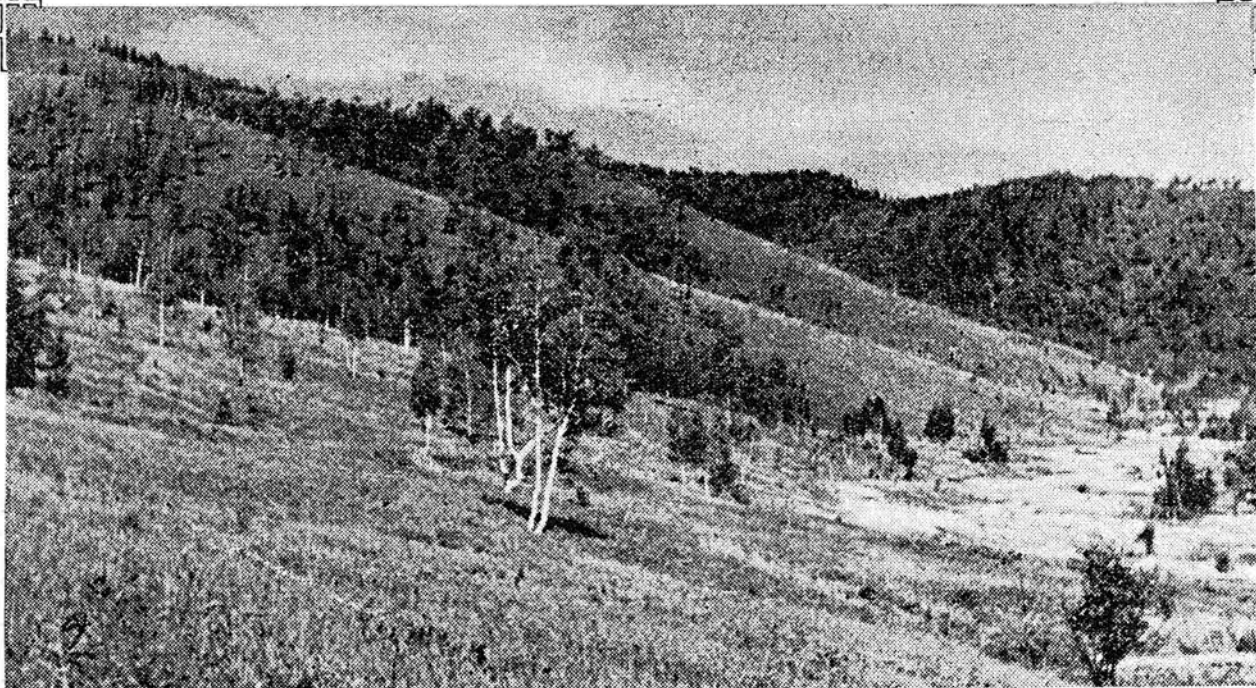
BORGERKRIGENS Rædsler og de politiske Modsætningers Fanatisme havde nu sat sine dystre Mærker i denne skønne Vildmark. Store, nytillastede Masegrave laa som sorte Muldvarpeskud i den hvide Sne. Naive og rørende, omsorgsfuldt forarbejdede Krucifikser, der var blevet opstillede af sibiriske Bønder i nedarvet Ærefrygt for den mægtige Naturs højeste Magter, laa nu nedrevne og raat molesterede af den nye Tids Forkæmpere. Og den lille, skønne Trækirke, som ikke var blevet konstrueret i Overensstemmelse med en Arkitekts sirlige Tegninger, men „følt“ frem af denne Vildmarks primitive Skovmænd, laa nu som et vemodigt Symbol for alt det, der maatte forgaa, for at en ny Tid kunde fødes. De haandmalede Kirkevinduer, som havde givet Udtryk for en primitiv Sjæls farvestraalende Fantasi, laa nu i splintrede Skaar. Smaa Kunstværker, der forestillede Engle, Helgener og andre af Himlens Befolkere, og som var blevet formet af primitive Tømreres nænsomme Økser, laa nu smadrede i Skarnet. Og øverst oppe paa Kirkens løgformede Kuppel var det gyldne byzantinske Kors blevet erstattet med en flagrende, blodrød Klud.

INDE i Shinki blev Karavanevejen til en bred Gade. Den flankeredes af store, toetages Træhuse, som grundet paa manglende Vedligeholdelse og Rengøring gjorde Indtryk af Forfald. Alle disse solide Træhuse var opførte af det gamle Regimes Administration, men ved samtlige Indgange stod nu sovjetrussiske Vagtposter, og ovenover Portene var ophængt røde Bannere og lange Tøjstrimler bemalede med Revolutionens Slogans.

Et Stykke nede ad Gaden udvidede denne sig til en Slags Torv, som domineredes af Byens største Bygningskompleks. Paa samtlige Døre og Porte forraadte lyse Mærker, hvor man fornylig havde afrevet czarussiske Emblemer. Gennem en af disse bastante Døre blev jeg ført ind i Hovedbygningen, hvorfra jeg blev ført videre gennem den ene endeløse Korridor efter den anden, indtil vi havnede i et stort Værelse, hvis Vægge var dekoreret med de sædvanlige revolutionære Bannere, Billeder og Slogans. Gulvet var opfyldt af en Mængde Pulte, som gav Værelset Udseende af at være et Klasseværelse i en Skole. Bag ved hver Pult sad mere eller mindre skæggede Russere, som alle ved min Indtræden standsede deres Skrivearbejder for at betragte den nye Fange. Samtlige Russere var, deres civile Sys-selsættelser til Trods, klædt i de sædvanlige graa Uniformer, og de havde alle Revolvere dinglende fra deres brede Læderbælter.

* * *

DET var meget længe siden, jeg havde set saa mange hvide Mænd forsamlede paa samme Sted, og jeg hilste

dem hjerteligt. Men de fyrretyve bevæbnede Kontorister stirrede bare paa mig, intensivt og fjendtligt, over deres store Skæg. Jeg forsøgte at tiltale dem venligt baade paa mongolsk, engelsk og tysk, uden at det dog fravristede dem blot den mindste Mineforandring.

Den russiske Soldat, som havde eskorteret mig til Shinki, var straks efter vor Indtræden i Lokalet forsvundet gennem en Dør til højre. Nu kom han tilbage for at meddele mig, at selveste Tovaritsch-Kommandir (Kammerat-Kommandanten) ønskede en Samtale med mig. Det var en undersætsig, rødhaaret Russer, som i Modsatning til sine Underordnede var fuldstændig skægløs. Han modtog mig ogsaa uden den mindste Antydning af Hilsen og med et stift og fjendtligt Blik. Jeg var ivrig efter at faa en Samtale i Gang, der kunde bringe dette Komediespil til en Ende, men ogsaa her viste mine Sprogkundskaber sig utilstrækkelige.

Efter at jeg forgæves havde forsøgt mig paa 3—4 Sprog, vendte jeg mig til min mongolske „Eskorte“ for at benytte ham som Tolk, men jeg blev brat afbrudt af Kammerat-Kommandanten, som øste en Svada paa Russisk ud over mig. Jeg begreb ikke et Ord af hans russiske Tale, men hans Miner og Gebærder røbede tydeligt, at Manden var lynende gal i Hovedet. Dette gentog sig nu adskillige Gange, indtil det endelig blev tilladt min russiske Eskorte at oversætte Skældsordene til mongolsk. Til min store Forbavselse erfarede jeg nu, at jeg var en berygtet Officer i den hvide Garde, og at jeg var kommet til Tunkinskij Trag for at spionere.

Jeg dukkede ned i mine Sadelposer for at hente mit danske Pas, men hverken dets blaa Farve eller mange Stempeller gjorde tilsyneladende Indtryk paa ham. Dermed var Audiensen afsluttet, og jeg blev af to tilkaldte Kosakker ført tilbage gennem Forkontoret og ned ad en lang Korridor, som mundedede ud i en stor aaben Gaardsplads.

Jeg hørte en Dør blive smækket i bag ved mig og saa mig omkring. Gaardspladsen, som jeg nu befandt mig paa, var paa to Sider omgivet af Bygninger, hvis smaa, gitterforsynede Vinduer forraadte deres Brug. Paa den Side, der laa modsat Administrationsbygningen, begrænsedes Gaardspladsen af høje Palisader, der øverst var forsynet med et Netværk af Pigtraad. Et snavset Spor, nedtrampet af mange Fødder, tegnede en sort Cirkel i den hvide Sne.

Jeg begyndte at vandre i dette nedtrampede Spor for at undersøge de eventuelle Muligheder for Flugt. Jeg passerede en Række smaa, tilbommede Døre, der ledte ind til de to Fængselsfløje, for omsider at standse foran det høje Palisadeværk. Her var Sneen nedtrampet paa et større Omraade, og røde Skjolder dannede uhyggelige Tegninger i den graasnavsede Sne. Selve Palisadeværket var her opløjet af en Mængde runde Huller, hvorfra Splinter stak ud.

Dette var tydeligt Fængslets Eksekutionsplads.

★ ★ ★

JEG blev revet ud af mine dystre Tanker ved Lyden af en klemtende Klokke, og et Øjeblik efter aabnedes de smaa Døre ind til Fængselsfløjene, hvorfra smaa Skarer Mennesker kom til Syne for efterhaanden at indrangere sig i en lang Række, der i langsom Gaasegang begyndte at sjokke rundt i det optrampede Spor.

Med Undtagelse af nogle faa unge Mænd bestod Skaren af gamle, forhulæde Mænd og Kvinder. De unge Mænd bar Orenborgkosakkernes himmelblaa Ridebukser, men de var nøgne fra Bæltstedet og opefter, og deres muskuløse Rygge og haarede Bryst bar tydelige Spor af Knutpiskens frygtelige Slag. Deres Fødder og Haandledd var tyngede af tunge Kæder, og deres Øjne var fulde af hensynsløst Had.

De øvrige Fanger var gamle og saa sønderknuste ud — en Række udsultede Skikkelser hyllede i snavsede Pjalter og med Haabløshedens Præg i deres stivnede, fængselsblege Ansigter. Hver Gang Rækken passerede Eksekutionspladsen var det, som om de gamle og svage trykkede sig mod Fængselsgaardens Midte, men de unge Kosakkers hadske Øjne søgte over Palisadeværket mod den lille Strimmel blaa Frihed, som skimtedes paa den anden Side den tætte Pigtraadsspærring. Saa klemte den lille Fængselsklokke atter, og Revolutionens ulykkelige Ofre forsvandt atter gennem de smaa Døre, der ledte til deres dystre Celler.

★ ★ ★

JEG blev atter revet ud af mine Tanker, men denne Gang af en Røst, der i sledske, tyske Vendinger indbød mig til Fængselscelle Nr. 11, som i de følgende Dage skulde blive mit Logi. Celle Nr. 11 var et lille, firkantet Rum,

En lille mongolsk Kvinde, der samler Gødning sammen til Brændsel

hvis ene Halvdel opfyldtes af en lav russisk Ovn. Ovenpaa denne Ovn laa de tre Væsener, som skulde være mine Medfanger: en buriatisk Hestetæv, en russisk Smugler og en Mand, som var anklaget for Masse mord.

Den tysktalende Fangevogter, som viste sig at være en tidligere czekisk Krigsfange, begyndte straks en detaljeret Udfritten om min Fortid, hvorefter han gengav sin egen Version af mine Svar til mine Medfangers Bedste, som modtog dem med stor Munterhed.

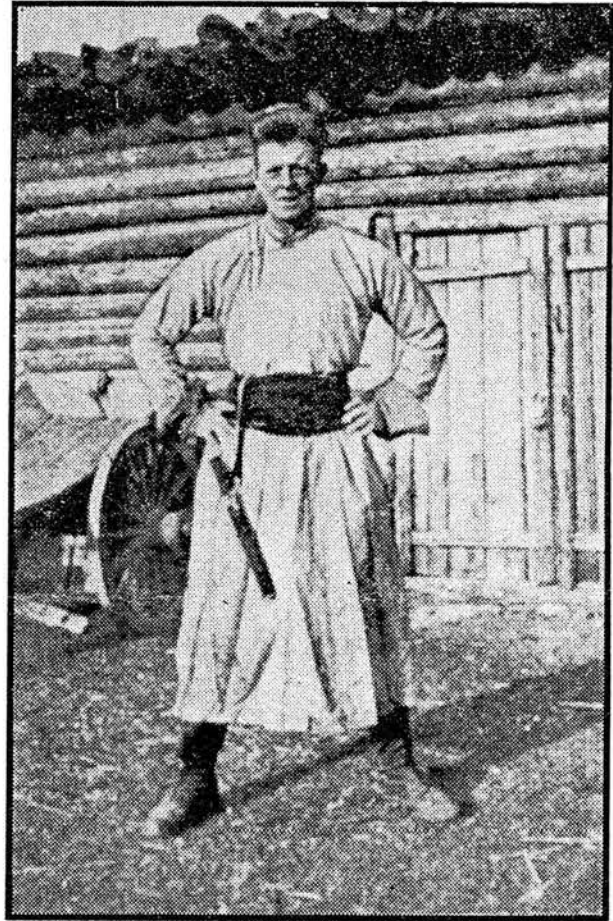
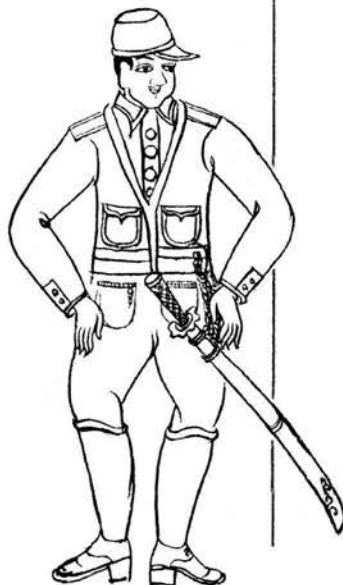
I Uger hensad jeg nu i Shinkifrengs-løts Celle Nr. 11. Om Nætterne laa jeg vaagen og lyttede til mine Medfangers dyriske Snorken, mens det lille Lokales uhumske Stank lagde sig som en tung Sten over mit Bryst. Jeg forsøgte at finde Lindring ved at stirre mod det lille Udsnit af stjerneblinkende Himmel, som skimtedes gennem det lille, højtsiddende Vindue.

Et Par Gange blev Stanken mig saa modbydelig og Følelsen af Indeklemthed mig saa uholdelig, at jeg maatte kaste min Støvle gennem Ruden for at fylde mine Lunger med frisk Luft og bade min svedende Pande i et koldt Vindpust derude fra den frie Vildmark. Det gav nogle Sekunders Lettelse, men

mine Medfanger, som foretrak at snorker lunt og fast, tilstoppede straks Hullet med gamle Klude, og den følgende Dag afstraffedes jeg af den czekiske Fangevogter med, at Dagens sparsomme Madration blev mig nægtet.

★ ★ ★

KOSTEN bestod af sort Brød, Salt og kogt Vand, der om Aftenen benævnedes Te og havde Farve som saadan. Hver Morgen, naar Dagens første Maaltid var afsluttet, spredte der sig en Slags religiøs Stilhed i Cellen. Mine tre brødebetyngede Medfanger ophørte med deres indbyrdes Kiv for at hensesynke i fanatisk Gudspaa-kaldelse, mens de lod deres primitive Rosenkranse glide mellem Fingrene. Saa hørtes skarpe Kommandoraab fra Gaardspladsen. De udløste den Gevær-salve, der var en daglig Begivenhed i vor Tilværelse. Paa den følgende Motionstur skævede man til de friske Blodpletter i den snavsede Sne og

Saaledes saa Haslund-Christensen ud, efter at han først var blevet akklimatiseret i Mongoliet

studerede sine Medfanger for at konstatere, hvem der den Dag var blevet Revolutionens Ofre.

Hver Dag manglede der nogle af de kendte Ansigter. Hver Dag kom der nye i deres Sted. Og efter et Par Ugers Forløb var jeg en af de sidste af den ynkelige Skare, der havde befolket Fængslet ved min Ankomst.

Mærkeligt nok følte jeg aldrig den nervøse Rædsel, der greb mine Medfanger, naar Tidspunktet for Dagens Eksekution nærmede sig, for jeg var hele Tiden sikker paa, at man ikke koldt og overlagt vovede at dræbe mig. Til Gengæld syntes Vejen til Frihed mig ofte baade lang og haabløs. Dag efter Dag sad jeg og stirrede gennem det lille tilgitrede Vindue mod Asiens blaa Himmel. Nat efter Nat fulgte jeg de samme Stjernebilleders langsomme Vandring gennem den frostklare Nat. Og evigt og altid snappede jeg forgæves efter den friske Vildmarks-Luft, som raadede paa den anden Side den sydlige Bjerghorisont.

Eftertryk — ogsaa i Uddrag — forbudt.

LÆS I MORGEN:

Slangen i Paradisets Have —

Dansker finder kalmykfolket

af Hans S. Kaarsberg og Gudrun Lefmann

I 1890 drog lægen Hans Kaarsberg ud over den kaukasiske steppe for at finde kalmykhorden. Han havde et stærkt ønske om at studere livet hos denne mongolske nomadestamme - inden det var for sent.

Kalmykhorden udvandrede fra Mongoliet i 1770'erne. Ordet kalmyk (eller kalmuk) betyder "den, som er til overs" eller "en rest". Deres udseende er typisk mongolsk; gulbrun hudfarve, kraftige ansigtsknogler og smalle skråtliggende øjne. Talesproget er en mongolsk dialekt, skriftsproget tibetansk. De bor i traditionelle ger, og dyrker som religion buddhisme og lamaisme.

Onkel Japetus gi'r ikke ved dørene

Det var vanskeligt for Kaarsberg at skaffe penge til ekspeditionen. Han søgte blandt andet penge hos Carlsbergfondet, hvor hans onkel, Japetus Steenstrup, var bestyrelsesmedlem. Men slægtskabet gjorde bestemt ikke tingene lettere - snarere tværtimod. Steenstrup gjorde hvad han kunne for at forhindre nevøen i at få den nødvendige økonomiske støtte og i det hele taget tage modet fra ham.

- Det kalmykkiske folk, som du siger, at du vil op-søge, - det eksisterer s'gu aldeles ikke mere. Og hvis det fandtes, - kunne du, som ikke kan sproget, på ingen måde finde det! Ja, det var det svar, onklen gav, da Kaarsberg afleverede sin ansøgning.

Carlsbergfondet gav, som Kaarsberg ventede efter denne svada, ingenting. Onklen og han havde "aldrig elsket hinanden".

Gyldendals Jacob Hegel bliver hovedsponsor

Men Kaarsberg opgav ikke. Det lykkedes for ham at skaffe penge fra det daværende kultus- og udenrigsministerium, det Classenske Fideikommiss, Det Forenede Dampskibsselskab og ikke mindst, fra Gyldendals ejer og direktør Jacob Hegel.

Den velhavende Hegel var kendt som mæcen og havde på den tid flere sponsorater i gang, blandt andet orientlisten Johannes Østrups og maleren Aleth Bjørns rejser til Lilleasien. Noget for noget, Hegel betingede sig nemlig, at de skrev om deres rejseoplevelser. Ikke nok med det, de skulle også hjemtage originale genstande til Hegels allerede righoldige samlinger. Jacob Hegel samlede stort set alt, hvad man kunne samle på. Kun to af samlingerne eksisterer endnu. Det er Den Hegelske Ridetøjssamling, som i 1925 blev overdraget som testamentarisk gave til Den Kgl. Veterinær- og Landbohøj-

skole, og en større samling af malerier fra København og omegn, Den Hegelske Samling, der danner grundstammen i Øregaard Museum i Hellerup, og som Jacob Hegels enke, Julie Hegel, skænkede Gentofte kommune ved Gyldendals 150 års jubilæum i 1920.

Kaarsberg drager ud

En regnvejrsdag i april 1890 pakkede Kaarsberg og rejste sammen med Østrup og Bjørn fra København med skib til Antwerpen, videre over Gibraltar, Tunis, Piræus, Saloniki, Smyrna, Konstantinopel. I Lilleasien skiltes deres veje: Østrup for de næste tre år at studere Orientens sæder og skikke. Bjørn for at male. Kaarsberg drog videre mod øst, mod den kaukasiske steppe i sin søgen efter kalmykhorden.

Han fandt den, kalmykhorden, men røbede først sit fund måneder efter. Han havde simpelthen ikke lyst til at meddele "dem derhjemme noget som helst" før han var nået så vidt, at han kunne betragte opgaven som løst eller godt på vej til at blive det. Inden afrejsen fra København havde han lovet dagbladet Nationaltidende et par rejsebrev, de blev offentliggjort 13. og 14. juli 1894, et par dage efter hans hjemkomst. Uddrag af brevene gengives nedenfor. Så vidt muligt er Kaarsbergs ortografi bibeholdt:

Hans S. Kaarsberg (1854-1929). Student fra Herlufsholm; læge 1880, dr.med. 1889 på en afhandling om hernier (brok). Praktiserende læge i Ringsted og på Næstvedegnen, amtslæge i Sorø. Foretog rejser til nomaderne på Kalmyksteppen og i Lapland. Forfatter til flere bøger.

"Så gik jeg over bjergene til Vladikaukas. Heller ikke der kunne jeg få noget af vide om kalmykfolket. Kosakvejen fra Tiflis til Vladikaukas, navnlig dens sidste halvdel (fra Uhlet) er den skønneste del af rejsen her i Kaukasien. Man stiger ved Uhlet op til sneen. Nu og da passerer postvognen gennem en drive eller over en nydannet bjergstrøm. Opad består forspandet af 6-7 heste. Nedad nøjes man med 4, endog 2. På bukken sidder en kusk og en konduktør, en Grusinier, bevæbnet med dolk og pistol. Desuden fandtes der til vor betryggelse en høj, meget fin kosak, en mand med en dolk, en lang kniv, en revolver og tyve riffelpatroner på brystet. Det var et meget venligst menneske med en ganske røde næse og en stor mængde tørrede blommer, mandler og andre lækkerier i baglommen. Denne fart nedad synes temmelig halsbrækkende. Det går ofte i vild galop. Vejen er glat og ..., men mange snoninger. Et brystværn, en art bjælker af ca. en alens højde skiller ... det da ikke mangler - en sine steder, for eksempel ved Uhlet, fra en afgrund på adskillige tusinde fods dybde. Hestene se urolige nok ud. Men de står godt på benene. Og seletøjet er tilsyneladende bristefærdigt, hver gang det kniber for dyrene at holde på karossen.

Fra Vladikaukas gik jeg pr. bane til en station i steppen: Neworomoskaja. Efter at have overnattet her i en af disse modbydelige, russiske "stanzier", hvor man ikke kan få andet end "samovar" og utøj, rejste jeg næste morgen over steppen til Stavropol, 60 werster.

Her var jeg da omsider i centrum for al kendskab til kalmukfolket. Og her fandt min, hidtil vansmægtende, Dagbog over mit felttog blandt dette mærkelige folk en uventet rig kilde. I Stavropol fandt jeg - som overalt her i udlandet - hurtigt venner, der på enhver tænkelig måde ønskede at hjælpe mig til at nå resultater med min rejse. Dannede privatmænd tilbød deres hjælp som tolke. Jeg besøgte læger og kendere af kalmukkiske forhold, og med tolken på den ene, "kilden" på den anden side gjorde jeg daglig nye og for mit studium højst vigtige optegnelser.

Mest udbytte gav mine samtaler med videnskabsmanden, den livlige olding, hr. de Bentkofsky. Denne mand har i 50 år kendt og skrevet om kalmukkerne; han har i femten år boet side om side med dem; han kender dem ud og ind. Ved hr. Bentkofskys interesse og godhed erholdt jeg flere nyttige skrifter, og han skænkede mig et ægte kalmukkisk (tibetansk) håndskrift. Kalmuklægen Soubrallin, apotekeren Normann og flere ydede mig ligeledes talrige oplysninger. Og da en dannet og yngre mand en dag tilbød at følge med videre ud i steppen som min tolk - en uundværlig person her - syntes lykken pludselig at tilsmile min ekspedition med den allerbredeste gemytlighed.

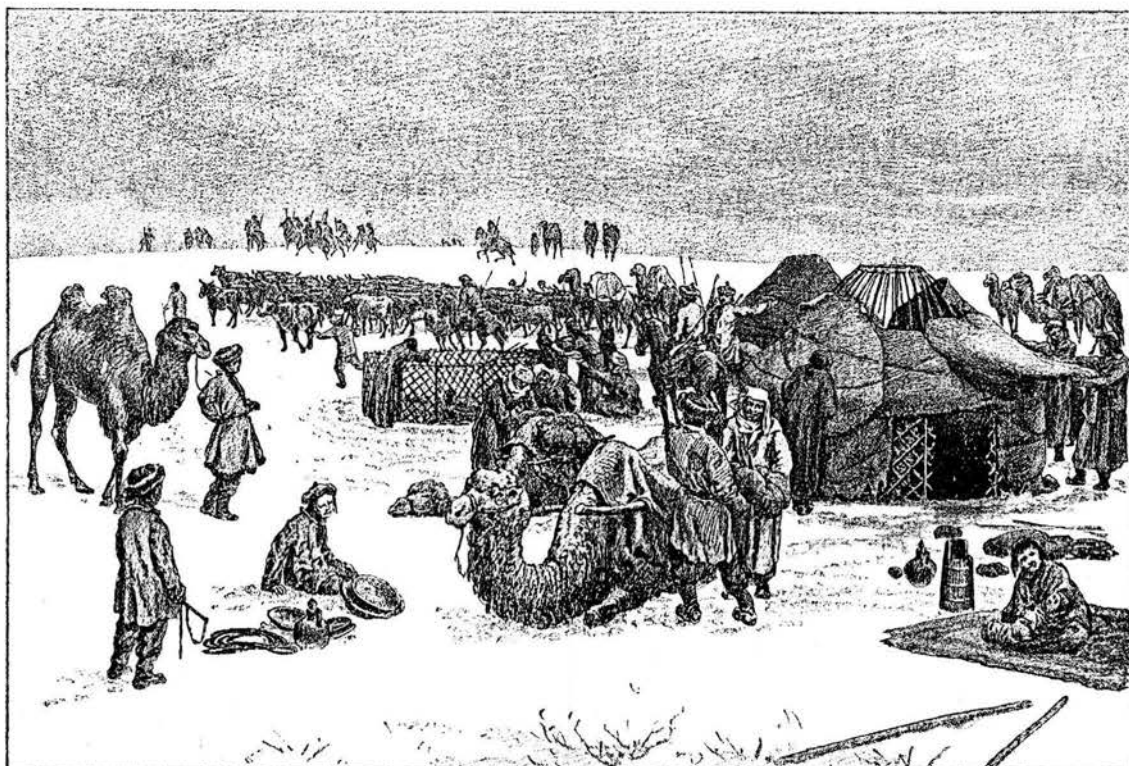
For imidlertid at kunne føre tolken med mig, skulle han - som lille embedsmand på prøve - have viceguvernørens tilladelse. Denne lovede atter og atter, at det forløsende ord skulle blive udtalt. Men efter fire gange at have fået det samme løfte, og efter forgæves at have ventet andet resultat i tre dage, indså jeg, at man ikke ville slippe tolken, som meget vel kunne undværes.

Situationen var nu atter mindre behagelig. Særdeles ærgrede det mig en del, da mine venner pludselig sammensvor sig for at hindre mig i at gå videre alene. Jeg fik "på falderebet" overleveret en souvenir, bestående i en skildring i de mest glødende vandfarver af alle de færer og "genvordigheder", som steppen rummede for et enligt mandfolk med alle sine rejsepenge på brystet og så videre. I et uvejr i stor stil, således som vi har det her, gjorde jeg de fornødne indkøb; jeg fik omsider fat på en gammel isvotshik, som forstod lidt tysk, lagde bagagen i hans vogn, mig selv i høet ved siden af, og så rullede vi ud i steppen i et regnvejr, der syntes at udelukke al mulighed for vandmangel i den næste måned.

Jeg skal ikke nærmere dvæle ved de næste dages og natters begivenheder. Der er 160 werster fra Stavropol til Ivanofska. Vi overnattede da to gange på vejen i de mærkeligste kvarterer. Med klæderne på, indhyllet i sin burka, lægger man sig på en bænk, på gulvet eller på et leje af ringe tiltrækning, selv for en mødig turist. Man sover ind i en sky af - desværre uvirksomt - persisk insektpulver med revolveren under skulderen. Min gamle Ivan våger i stadig angst for, at kalmukkerne skulle stjæle hans heste - noget, der her er en meget yndet adspredelse - og så når man omsider i en ukendt tilstand af forbidthed den stanzi, man vil nå, in casu Ivanofska.

Her findes en pristær, der kommanderer en håndfuld kosakker. Jeg gik straks til denne mand med mine særdeles gode papirer og anmodede ham om, at han skulle hjælpe mig at finde en brugelig tolk. Han sendte da bud til en tysk koloni 60 werster borte. Og ca. fire og tyve timer efter arriverede en langlokket, ældre kolonist, der hidtil har fulgt mig, og klarer sig ret godt.

Fra Ivanofska gik jeg pr. trojka til Batschanta, hvor kalmukfyrsten bor. En trojka er en lille kasse på fire hjul. Fjedre findes ikke. En tur på 30-40 werster, i den sædvanlige russiske galop, i stegende hede, ad "naturvejen", vekselvis med knæene trukne op under hagen og med benene hængende ud over faddingen, medførende fotografiapparat, et par hundrede glasplader, en del kar og næringsmidler, to stykker rejsegods og en tolk - som trods sit uhyre "polkahår" ganske vist ikke en gang medfører en kam som "bagage" - sådanne køreture er ret spændende. Jeg foretrækker derfor at ride, når det er muligt at få en blot nogenlunde ridelig hest. Der bliver da bedre plads for mine sager.

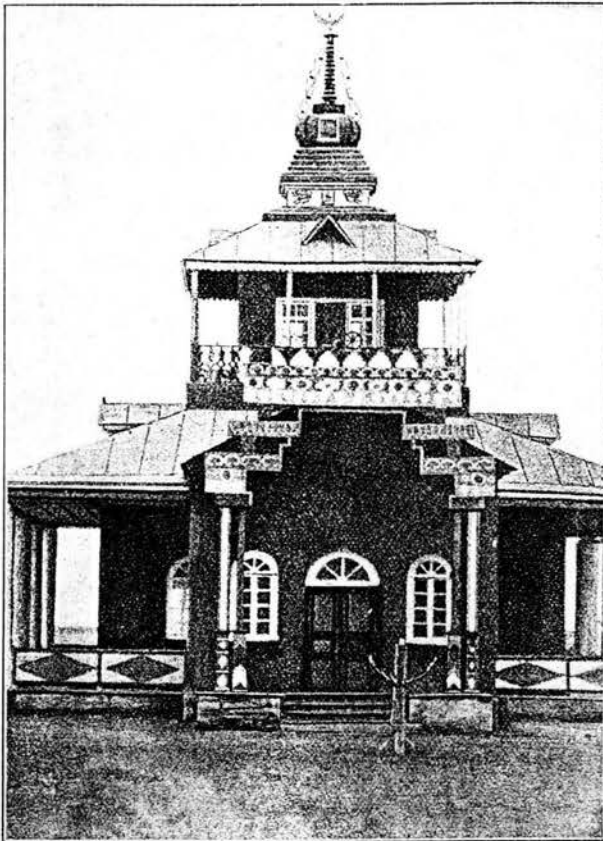
En Kalmuklejr i Opreud.

Jeg kom til Baschanta sent på eftermiddagen. Her findes en afdeling af horden på ca. 150 kibiiter, spredt over et betydeligt terræn, der - afset fra selve fyrstens del af steppen, der tildels er dyrkelig - ser ud som det tørrede, grå skind af en flodhest; sprukket, vissent, støvet med få friske "børster". I det hele kan man ikke godt tænke sig et mere mærkværdigt og mere trist skue end steppen, således som den på denne årstid ser ud i de allerfleste egne. Kalmukken er fattig som den jord, der skulle føde hans magre hest og hans får, som i store flokke "græsse" på steder, der for et dansk øje synes umuligt at kunne føde en flok jordlopper. Og kalmukken er doven og lad. Hans kvinde er en slave. Kvinderne forrette alt arbejde med meget så undtagelser. Ved vedtægter, ægteskabsreglement og vilde fordomme er kvindes stilling hermed garanteret: Hun er et ringere væsen, der skal trække læsset. Imens ligger manden og dovner. Eller han er på togt for at stjæle en hest. Eller han er i den nærmeste landsbyknejspe - ofte dages rejse fra hjemmet - for at drikke "vodka", give møde i "kancelliet" eller lignende. Dog driver sulten ham nu og da til at tage arbejde, enten hos mere velhavende kalmukker eller hos en russisk bonde eller i kolonierne. Kalmukkerne kunne som oftest kun anvendes som kvæghyrder. Man går blandt andet ud fra, at når "ulve" vogte fårene, kunne de bedre end andre vogtere holde de andre "ulve" fra fadet ...

Hvorledes steppen, hvorledes dens beboere se ud?

Ja, jeg kan skrive en bog derom, når jeg om nogle uger forhåbentlig kan komme tilbage til mit hjem. Her ophober indtrykkene sig. De ligesom jage hinanden. Selv den mest øvede pen vil tøve en kende med at tumle disse store, underlige billeder. I begyndelsen var det mig umuligt at skrive et ordentlig brev. Men nu da de samme indtryk atter og atter, dag efter dag, uge efter uge, er vendt tilbage, nu først går det dog bedre, når jeg skal være meddelsom. Lad mig da prøve at give et kort, sammentrængt billede af "steppen". Først må jeg blot angive den bestemte egn, hvorfra jeg henter mit stof.

Jeg ligger om aftenen i Baschanta udenfor min kibitke, som just have rejst. Den tørre blæst, der hele dagen forfølger en her, har lagt sig. Jeg har fået te med citron og brød. Foran mig står det fjerde glas te, den ... drik, man tør slukke tørsten med. Over myriader af græshopper har jeg bredt min tykke, kalmukkiske burka. Piben der hjemmefra er tændt og jeg har allerede længe forsøgt at skrive et brev, mens min gamle tolk, en tysk-russisk bonde, som sædvanlig sidder ved kibitken og spytter, sutter, spytter, sutter i det uendelige. Der falder ingen dug. Solen går ned som en brandgul glød i ensfarvet horisont, grålig-gul som glødende aske. Jeg har fået fordrevet de sidste kalmukynglinge fra min umiddelbare nærhed. De har ihærdigt studeret og befølt mit "haben-

Churullen i Baschanta.

gut", særdeles må man vogte sin pibe og glassene. En stor mængde af dem lider af en ulyksalig sygdom, der hærger horden, smittende fra kibitke til kibitke ...). Hele egnen er en grå, øde flade, hvor kibitker og hytter rage op i skumringen som muldvarpeskud. Et stykke inde i steppen ses churullens (GL: gudehus) lave træspir med halvmånen og kuglen. Jeg var allerede ridende der oppe og trykkede de røde gellungers hænder. Der sænker sig en mat døsighed over hele naturen. Kulden kommer. Den kan her være følelig nok efter hede dage. Således er sceneriet. Men glad over at have ombyttet mit sidste, ubeskrivelig modbydelige kvarter med teltet, skriver jeg på kraft om steppens herligheder. Så kommer en god fjedervogn rullende hen imod mig gennem en sky af forfærdede græshopper. To mænd stiger ud. Og et øjeblik efter har jeg gjort mit første bekendtskab med kalmukfyrsten, "Najonen", Garhajef. Han vil have, at kibitken straks skal rømmes, og jeg skal flytte ind i hans telt. Jeg gjorde forskellige modforestillinger, medens tolken, der pludselig blev mere levende, bag min ryg erklærede, at han ville anse det for galskab ikke straks at flytte. Garhajef erklærede, at ingen i den målestok som han kunne hjælpe mig til i kort tid, at nå alt, hvad jeg ønskede at

nå ved mit ophold på steppen - et løfte, han i fuldeste mål har holdt. Så pakkede vi tepotte, brød osv. i kassen, kom på vognen og nåede snart fyrstens hyggelige kibitka, hvor alt på den elskværdigste måde var forberedt på vor modtagelse. Hos denne nye og formående ven hvilede jeg ud og arbejdede. Hans egen bror kunne ikke have haft det venligere, end jeg havde det. På hans "ilhund" af en kosakhest undersøgte jeg hele steppen i omegnen. Jeg deltog i trappejagten, fik indpas i churullen og hos gejstligheden, besøgte folket - og spiste hans mad: Hver eneste dag i flere uger har jeg en-to gange daglig spist kød i suppe til forret, kød som steg eller frikadeller til efterret. Det er "herrekost" i forhold til, hvad jeg kunne få på rejsen alene. Og man slipper for selv at agere slagter og kok.

Om aftenen var min elskværdige vært mest oprømt. Under den uophørlige tedrikken havde tolken så travlt, at han undertiden blev gnaven over, at Najonen ikke undte ham tid til at få sukkeret ordentlig smeltet i munden; han skulle tale "straks", og han kunne ikke spytte sukkeret ud - den Guds gave!" Om aftenen hørte vi den kalmukkiske sang. Jeg så tjenerne danse i kibitken - en underlig, lidet livlig dans, der ligner kosakkens en del. Alle folkets dyder og lyder blev efterspurgt og drøftet. Og ofte var det over midnat, hvor vi slukkede lampen.

På denne måde hengik en uge, mindeværdig og rig på nye indtryk. Hver eneste dag kom nye gæster, ofte fra fjerne egne, kalmukker, russere, tatarer og armeniere. Ofte blev de en eller flere nætter i kibitken. De havde alle nyt at bringe, nogle medførte tæpper og handelsvarer i kærre, andre søgte græsning for deres fåreflokkene. Alle lade ganske som de var hjemme. Samtale ved te og tobak var dagens hvile og adspredelse i hjemmet. Aviser har jeg hidtil intet steds herude; spiritus nydes af folket i rigeligt mål, men hverken Najonen eller Baschen (en slags biskop), hos hvem jeg for tiden bor, nyde alkohol, der i dette klima sikkert er højst ødelæggende.

På de steder, hvor steppen således på Najonens gods, er frodigere, findes nu og da dyrkede strækninger afvekslende med store strækninger med græsning. Intet sted findes ordentlig trævækst. Najonen har gjort et lille forsøg med beplantning. Træerne plantedes for 2-3 år siden. De største er et par alen høje akaciebuske. "Najonens støv" er berømt over hele steppen. På sådanne, relativt gode egne findes ret talrigt fuglevildt, navnlig oplives det ensformige landskab af "strepekta'en", en fasanlignende hønsefugl, trappen, lærken, der findes talrigt, toplærken, forskellige finkearter osv. Af pattedyr findes ulven, som jages af kalmukken til hest med kalmukpiskan - en svøbe hvormed man kan knække ribbene på en okse - haren, ræven, den vilde kanin, og - me-

get sjældent - en vis antilopeform. Jeg har dog til dato ikke set noget vildt pattedyr her. Så er der overalt mængder af store og små, grå og grønne firben. I vandene findes myriader af padder. Rigeligst repræsenteret er insekternes klasse. Græshopperne er stundom så talrige, at man må undre sig over, hvorledes vegetationen kan føde dem. Fluer og biller og tæger er her nok af. Navnlig er skarnbassen hyppig og udmærker sig her ved en størrelse og venlig nærgæenhed. Den værste plage er utøj af enhver tænkelig art. At undgå loppen og lignende er her en umulighed. Insektpulver og renlighed hjælper lidt eller intet. Væggetøj og andre lignende udyr af størrelse som i en stanzi på steppen findes intet andet sted på jorden. Den danske såkaldte "kasernelopper" er et lidet og venligt kræ i sammenligning med dens kalmukiske frænde, der er stor som en Broholmer-hundehvalp, bevæbnet som en tjerkes, blodtørstig, ubarmhjertig og hurtig som kalmukhelten Luzon-Chanaps hest ... (GL: Ifølge overleveringen en hvid hingst, der var hurtigere end en flintekugle).

Nætterne her kunne have en særegen skønhed, navnlig i de mindre ørkenagtige egne. Så snart aftenkølingen kommer, stiger lærkerne syngende tilvejs. De synger næsten hele natten. Klokkefrøen "ringer". Skarer af insekter svirrer gennem mørket. Og man sover ind under akkompagnement af mangfoldige lyde. Men ofte er steppen barsk og skummel, både ved dag og ved nat. Det blæser næsten altid. Stundom falder temperaturen fra tropisk hede til en kulde som på en dansk november-eftermiddag. Hyppig vokser blæsten til storm. Da står himmel og jord i et; man rejser milevidt i en sky af gulgråt støv. Intet liv og ingen lyd når øje og øren. - På en sådan dag bliver man glad, når man ser en hest i vild fart komme susende henover det øde land, eller en vilged, en hare eller ulv, der skynder sig afsted til bedre egne. Men det er kun gøglerbilleder. Når man kommer nærmere, bliver hesten og geden, haren og ulven, alt det bliver til en halvgennemsigtig grå kugle af tørt, visent ukrudt, en kugle, der i rullende, rastløse spring farer hen over alt uden at standse. Stormen driver visse "heksekugler" fremad over den uendelige slette. Og stormen kender her ingen hindring. Voksende som en snebold hopper disse kugler bort over den tørre, sprukne jord til fjerne egne. De ruller, så længe stormen varer, steppens eneste "liv"... I sådanne dage og nætter griber naturens strenge næve i hver eneste af de strenge, som mit fædreland fra min barndom af har tvundet til min lyre. I sådanne dage og nætter bøjer man sit hoved - og længes.

Og folket da, menneskene, der skulle leve og dø i disse omgivelser, på denne "hvide plet" på landkortet? Ja, det var jo for folkets skyld, jeg nærmest kom her.

I 1893 udkom Kaarsbergs bog "Gjennem stepperne og blandt kalmukker tilhest og med trespand" på Gyldendal. Titlen angiver hans rejseform i det uvejsomme terræn i Rusland. På forsiden en tegning af Kaarsberg til hest. Læg mærke til den karakteristiske leddelte pisk, som han holder i venstre hånd, og som blev benyttet af kalmuksteppens ryttere. Kaarsberg havde flere eksemplarer af denne pisk med hjem til Den Hegelske Ridetøjssamling; en af dem er itu og en nærmere undersøgelse af denne pisk har afsløret, at kærnen er kirsebærkornel-træ (*Cornus mas* L.).

"Lykken" var mig god. Jeg vil kunne bringe med hjem et tro og nøgternt billede af dette underlige liv herude. Men De må ikke vente, at jeg endnu tør beskrive kalmukfolket. Jeg har hjemmefra - fra biblioteket og således fra enkelte, der mente at kende stammerne her - hentet så mange falske og usande meddelelser, at jeg vel skal vogte mig for at forøge disse. Jeg må af den grund have tid til at kontrollere og bearbejde mit materiale,

Kvinderne, der rejste min Kibitka.

før jeg publicerer mine iagttagelser. Til mit studium hører blandt andet oversættelsen af forskellige skrifter, der kun foreligger på russisk. Jeg håber at kunne få en sådan oversættelse besørget under nogle dages ophold i en af de større byer. Kalmukfolket frembyder stor etnografisk interesse. Det er som en brokke, løsrevet fra en mægtig bygning og kastet ind i fremmede omgivelser. Der skal tid til, før en sådan sten forvitres eller omdannes. Det kalmukkiske folk er interessant, just fordi det er vedblevet at være og være sig selv uagtet det i århundreder var omsluttet på alle sider af relativt civiliserede folkeslag. Kalmukfolket er interessant ved sin isolerthed, ved den tilstand af ligesom forstenet stilleståen, hvor vel lever ... og trives? - Jeg tror det ikke. Hver gang jeg har spurgt, fik jeg det svar: Folket aftager bestandig i antal.

Jeg modtog af min Garhajef næsten daglig en gave af etnografisk værdi. Endog i det øjeblik, da jeg skulle stige tilhest, lod han en kalmuk galoppere bort efter en gave, han havde bestemt at medgive mig: et kostbart kalmukkisk bælte af sølvplader på læder og nogle sølvsmykker, store ørenringe osv. Vi tog på russisk vis afsked fra hinanden med megen varme. Men endnu flere dage efter har dette hjertensgode menneske på forskellige måder vist mig sin interesse.

Så red jeg over steppen videre til det sted, hvor jeg for tiden er: Ichetuckun Sotnij. Det nyttede ikke, at hesten var smykket med sølvknapper og sølvbeslagent lædertøj. Det var endnu min værste ridetur. I stegende hede jagede vi på en gammel kalmukkisk sadel i den mest

afsindige fart over sletten. En sådan sadel er overmåde ødelæggende, når puden er slidt. Man sidder på et lille snævert stillads højt over hestens ryg. Bøjlerne er så "korte" at knæet må holdes bøjet bestandig i en ret vinkel; og remmene kunne ikke gøres længere. Sadlen er af træ med en høj bom for og bag. Postlukken agede foran med folk og bagage. Han havde hastværk med at komme hjem, og rejsen gik i skarpeste trav og galop. De 25 werster tilbagelagdes i den stærke varme på så kort en tid, at enhver anden hest end den magre, tørre, energiske turkmen-hest ufejlbarlig ville være styrtet adskillige gange på vejen. Hos Najonen brugte jeg engelsk sadel. På den "mager" træsadel er et langt, forceret ridt en tvivlsom nydelse - i særdeleshed i et par tynde lærredsbenklæder.

Da jeg nåede Ichetctun Sotnij, kom alle lamitterne ud og modtog mig i fyrst Garhajefs ånd. Den gamle Bascha, der bor i et pynteligt træhus, gav mig valget mellem dette og hans kibitka. Jeg foretrak kibitken. Denne er smykket på det bedste med hellige vimpler, kvaster og gudebilleder. Jorden er bestrøet med vissent grønt. Der er et bord med tæppe, en god lampe og et leje, en art "himmelseng", alt mest af rød og blå farve. Man bød os straks te og forbød os at pakke vore levnedsmidler ud: Vi kunne også her nyde gæstevenskab. Den hæderlige Bascha er elskværdigheden selv og interesserer sig meget for at høre om grønlandshvaler, hajer og andre betydelige udyr. Han taler kun kalmukkisk. Først efter den højtidelige modtagelse her opdagede jeg, at et væsentligt stykke af de hvide permissioner var forblevet på træsadlen, en omstændigheder, der nu har foranlediget mig til at anlægge en mere kalmukagtig og hensigtsvarende beklædning.

Kalmykkvinder, Dreng og en Mand.

Jeg har taget en del fotografier her, men vejret har hidtil været så stormfuldt og ustadigt, at jeg næppe får stor glæde af disse billeder. Endvidere har jeg gjort kortfattede optegnelser om kalmukkens begravelsesritus med mere og modtaget et rigeligt antal konsultationer. På hele vejen har man uden videre samlet de syge, for at jeg skulle hjælpe dem. Desværre stod det hidtil ikke i min magt at udrette noget her for de fleste af disse stakkels mennesker.

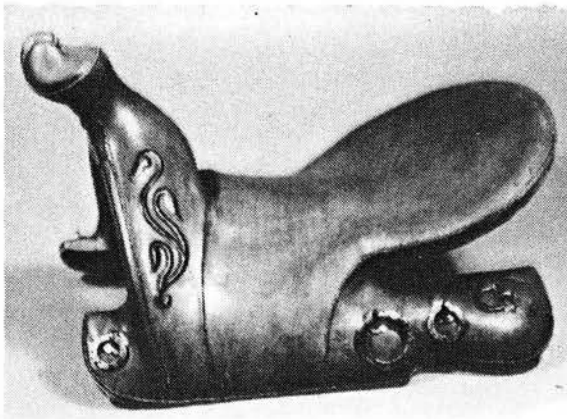
Jeg går herfra mod nord, sandsynligvis til floden Mannyth. I juli håber jeg at kunne komme tilbage til Danmark.

Ja, nu har jeg opfyldt mit løfte til Dem om et par breve. Der vil hengå en rum tid, før De får dem. Og - oprigtigt talt - kalmukposten er ikke ganske pålidelig."

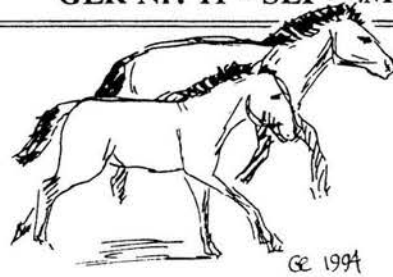
Ridetøj fra kalmykkerne

Blandt de sager, Kaarsberg tog med hjem til Jacob Hegel var kalmykkisk ridetøj, sadel- og hovedtøj, stighbjeler og piske. Flere af disse genstande kan ses i Nationalmuseets temaudstilling "Mongolerne - steppens nomader". Andre ligger i magasin på Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Til selve Nationalmuseet hjembragte Kaarsberg også flere genstande i form af forskellige beklædningsgenstande og husgeråd. Og til Det Kongelige Bibliotek en fin samling af håndskrifter.

Tegning af kalmyksadel. Læderbetrukket på sadelbom af træ. Overside i lysbrun læder, underside rødfarvet læder. Dekoreret med prægninger i læderet. Sadelhornet er udformet som et fallos-symbol. I virkeligheden har det en praktisk funktion. Indfangne dyr mm. kan surres fast hertil og kan mere eller mindre frivilligt følge ekvipagen. Kan ses i Nationalmuseets temaudstilling "Mongolerne - steppens nomader". Tilhører Den Hegelske Ridetøjssamling, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Flere og flere takh'er Tilvæksten mere end fordoblet i 1994 af Gudrun Lefmann

Vildhestene ser ud til at trives i Hustain Nuruu reservatet. Der er nu gået to år siden en lille flok mongolske vildheste (*Equus Przewalski*, s. *Przewalskihest*) blev overført til Mongoliet fra Holland og fra Askania Nova i Ukraine. Alle har været spændt på forsøget, ikke mindst initiativtagerne, Jan og Inge Bouman fra "Foundation for the Protection and Preservation of the Przewalskihorse" i Rotterdam.

I 1993 blev der blot født et føl - et hingsteføl. Andet var heller ikke forventet den strabadserende, lange flyrejse året i forvejen taget i betragtning - naturligvis kombineret med hestens almindelige avlssæson. I år har bestanden taget revanche. Der er født 8 føl, 8 ud af 9 hopper har været i fol og har født levende føl. Det må siges at være et ovenud flot avlsresultat. Går det som det plejer - eller skal - vil alle otte følhopper allerede være i folet igen. Det sker nemlig som regel omkring 9 dage efter foling.

I disse uger er Jan og Inge Bouman på vej til Mongoliet med 16 nye takh'er. Det er vigtigt at tilføre nye dyr til den allerede eksisterende bestand, så forsøget ikke går tabt på grund af indavl med reproduktionssvigt til følge.

Planen er, at tilføre friske dyr fra Europa hver andet år frem til år 2000. Til den tid skulle der gerne være en fritlevende bestand på 200 takh'er eller Przewalskiheste i Mongoliet.

Foruden det hollandsk-mongolske forsøg med at reintroducere takh'en til sit oprindelige miljø er et tysk projekt igang i den sydvestlige del af Mongoliet. Oprindeligt var russiske forskere også med i hollændernes Hustain Nuruu-projekt, men de måtte trække sig ud på grund af ressourcemangel. I Xinjiang-provinsen i Kina har kineserne har lavet en forsøgsstation med opdræt af Przewalskiheste.

Redaktionens efterskrift: I næste nummer af GER vil Gudrun Lefmann fortælle om sommerens besøg hos Przewalskihestene i Histain Nuruu - en beretning fra det virkelige liv.

Nomadismens overlevelse i Mongoliet af Bulgan Njama

De mongolske nomader lever spredt på de udstrakte stepper og ørkenområder i hele Mongoliet, hvor de passer 5 forskellige dyrearter - får, geder, køer, kameller og heste. I modsætning til nomader i mellemøsten tilbringer mongolerne sommermånederne på stepperne, mens de i vinterperioden flytter tilbage til faste vinterpladser, der er placeret i den sydvendte del af et bjerg eller lignende forhøjninger for at beskytte dyrene mod de ekstremme kulegrader og de voldsomme vinde.

I den nordvestlige, bjergrige del af Mongoliet lever et forholdsvis lille antal af rensdyrnomader, som adskiller sig fra de øvrige nomader ved karakteren for deres nomadedrift, der er nøje tilpasset til det respektive klimatiske og naturforhold.

Selvom antallet af nomader er blevet betydeligt mindre i de senere årtier på grund af stigende industrialisering rundt omkring i byerne i Mongoliet, udgør nomaderne alligevel omkring 20%-30% af befolkningen. Husdyrsektoren, der inkluderer både de individuelle nomader og de, der er ansat i de halvstatslige brug, beskæftiger ca. 1/3 del af samtlige erhvervsaktive. Indtil slutningen af 1980'erne skabte landbruget, der overvejende består af husdyrsektoren, 20% af nationalindkomsten.

I Mongoliet lever idag omkring 143.000 familier af nomadedrifter. Mongoliets udvikling på nuværende stadie er meget afhængig af disse familier. Derfor er det svært at overse nomaderne, når man taler om Mongoliets udvikling. Det er her ved begyndelsen til den ny mongolske udvikling relevant at stille spørgsmålet om den mongolske nomadismes fremtidig udvikling. Dette både hypotetiske og meget samfundsrelevante spørgsmål om den mongolske nomadismes overlevelse formuleres af Robert A. Rupen i bogen "Mongols of the twentieth century": "*Certainly optimism is difficult to sustain. The question may well have already been answered for the Buryats and the Inner Mongols, swamped by foreign settlement. The Khalkhas may have more hope.*" (Red: Det er svært at opretholde optimismen. Spørgsmålet er måske allerede besvaret blandt de russiske buryater og mongoler i Indre Mongoli. Begge steder er blevet overfyldt med fremmede bosættere. Khalkha-mongolerne i Ydre Mongoli har stadig håbet).

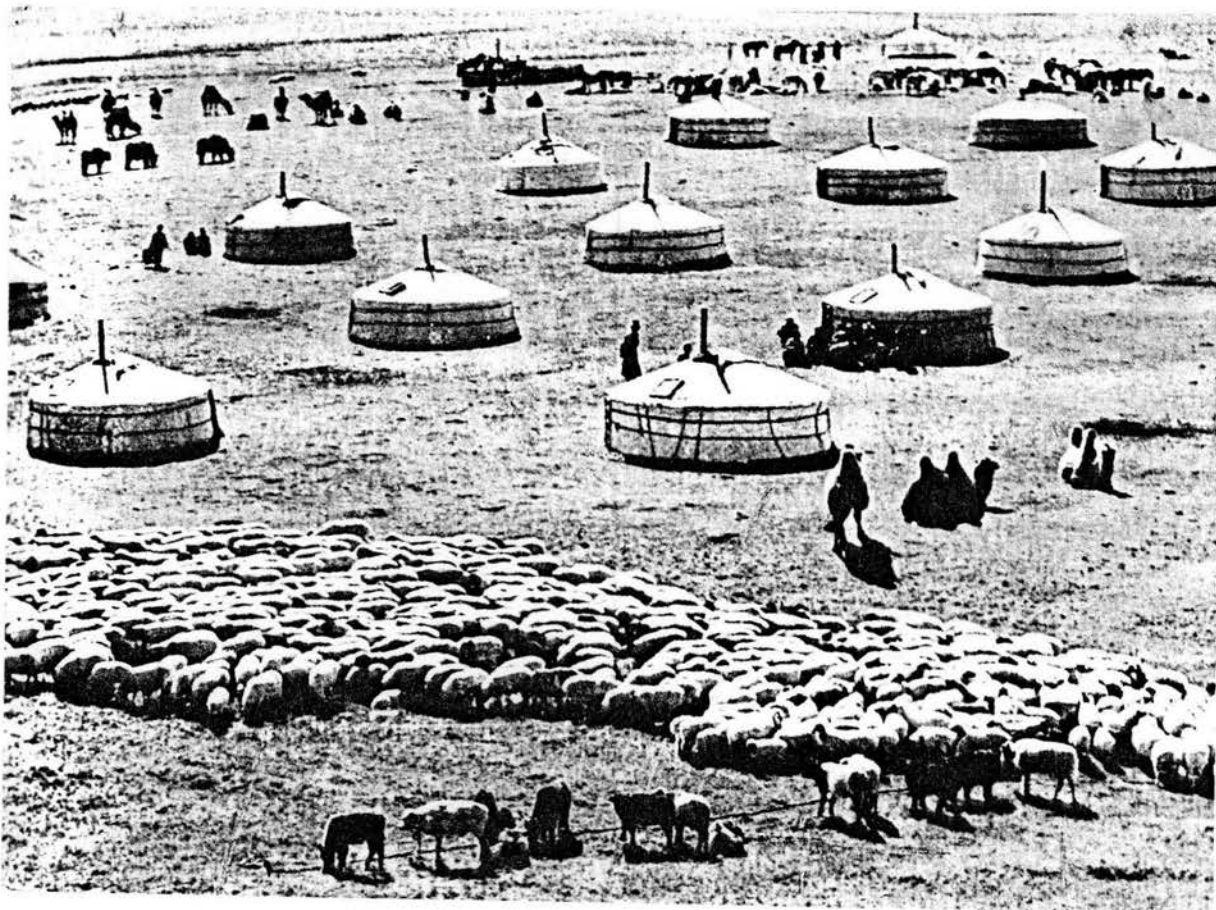
Men har de grund til "more hope"? Netop markedskonomiens krav til dynamik og konkurrenceevne kan være en faktor, der begrænser det traditionelle nomadeerhvervs overlevelsesmuligheder, da nomadismen i sin natur er baseret på naturalieøkonomi.

Ud fra den betragtning kan det lukkede samfund, den kollektive organisering og det socialistiske Mongoliets lave arbejdsproduktivitet og økonomiske niveau på sin vis have været en bevarende faktor i forhold til den traditionelle nomadedrift.

Den gennemførte privatisering af nomadeerhvervet i de senere år - uden en sammenhængende strategi for udviklingen, som ellers ville kunne støtte etableringen af en række institutionelle og sociale netværk - har tvunget nomaderne til familiebaserede driftsformer på et naturalieøkonomisk grundlag. Ifølge de nyere debatter, der foregår i Mongoliet lever nomadefamilierne nu mere spredt uden samarbejde indbyrdes og uden netværk til det øvrige samfund. Nomadefamilierne producerer idag først og fremmest de nødvendige for familiens overlevelse og heller ikke mere. Nomadeerhvervet i sin nuværende karakter af naturalieøkonomi er således trukket ud af den samfundsmæssige arbejdsdeling. Markedet har endnu ikke kunne udfylde det tomrum, som kommandoøkonomiens afvikling har efterladt. Nomadekulturens fremtid kan derfor godt være bestemt af, hvordan nomaderne vælger at organisere udførelsen af de funktioner og opgaver, som er centrale for en mere moderniseret nomadedrift og for en nomadetilværelse, der rækker ud over den traditionelle organiseringsform, som karakteriserer sig som værende subsistenceorienterede.

Sålænge er der ikke fundet alternative økonomiske muligheder - som for eksempel olieindtægter i Mellemøsten, der tillader en forøgelse af velstanden - ser nomadeerhvervets fortsatte eksistens ud til at være en nødvendig samfundsmæssig forudsætning på udviklingens nuværende stadie. Selv under en meget optimistisk vurdering er der kun grund til at regne med, at nomadeerhvervet også i de nærmeste mange år vil udgøre et væsentligt bidrag til Mongoliets bruttonationalprodukt. Behovene for hyrdernes produktionsevne er ikke blevet mindre på grund af befolkningens større koncentration i byerne og deres stort set uændrede kostvaner. Industrien er også meget afhængig af råvarer af animalsk oprindelse.

Det understreger derfor nødvendigheden for en mere grundlæggende planlægning og indpasning af nomadeerhvervet i det ny samfundskononomiske system. For nuværende ventes der på det mirakel, som mange forestiller sig er forbundet med markedskonomien. Det er næppe nok til at give nomadeerhvervet en passende indplacering i det ny demokratiske og markedsdirigerede Mongoliet.

Historisk tilbageblik

Nomadismen har eksisteret i Mongoliet i flere årtusinder, selv under de sidste 70 års (1921-1990) socialistiske styre. De socialistiske produktionsforhold anses i den sammenhæng for de mest markante opbrud i nomadernes historie.

I begyndelsen af 1930'erne påbegyndte MNRP (Det mongolske revolutionære parti) forskellige former for kollektive sammenslutninger på trods af massiv modstand fra befolkningen. MNRP planlagde i løbet af kort tid at tilslutte 70% af de fattigste nomader og 50% fra mellemlagene i kollektiver. I 1932 var 55.000 nomadefamilier tvangstilsluttet disse kollektiver og de såkaldte folkekommuner, hvis antal på kort tid nåede 752. Nomaderne fra mellemlagene samt de velhavende, der ikke havde tilsluttet sig til kollektiverne, blev udsat for grove sanktioner i form af høj beskatning, "udlån" af heste til transport og begrænsninger i udnyttelse af græsningsarealer. Alligevel var resultaterne meget ringe, og produktionen faldt drastisk. Befolkningens mistro til regeringen voksede.

På MNRP's ekstraordinære møde i 1932 måtte partiet indrømme sine fejltagelser med henvisning til ukritisk kopiering af sovjetisk praksis, som ikke passede til Mongoliets udviklingsniveau. På baggrund af begivenhederne i perioden 1930-1932 besluttede partiet at nedlægge sammenslutningerne. Partiet støttede nu finansielt og teknisk nomadernes frivillige organisering og indbyrdes aftaler om løsning af fælles opgaver. I flere regioner blev der med dette initiativ etableret frivillige arbejds-sammenslutninger. Nomaderne beholdt deres produktionsmidler, det vil sige dyrene, men i fællesskab etablerede de en række faciliteter til fælles anvendelse, og arbejdet var baseret på gensidig forståelse- og accept.

Indtil den massive kollektiviseringsproces i perioden 1955-1959, var der ialt 200.000 familiebaserede og subsistensorienterede nomadedrifter. Fra slutningen af 1950'erne blev der etableret større kollektiver, der var direkte underlagt staten, og hvor majoriteten af dyrene var ejet af kollektiverne. Nomaden fik status af lønarbejder. Der blev indført specialisering i nomadeerhvervet og fastsat et antal arbejdspligtige dage for kollektiv-

medlemmerne (minimum 75 dage om året). Der blev ligeledes etableret funktioner udover de, der var forbundet med det traditionelle nomadeerhverv.

I den sidste kollektiviseringsperiode i 1959 forblev 26,7% af dyrene privat ejendom, således at nomadefamilierne fik lov til at beholde maximum 33 dyr pr. familie. Der blev etableret ialt 255 kollektiver. Desuden blev der etableret 62 statsbrug samt 23 landbrugsfarme. Udvikling af landbrug ved siden af nomadeerhvervet var en revolution i et nomadesamfund, som ikke havde landbrugstraditioner. De mongolske kollektiver var opbygget efter det sovjetiske eksempel, men tilpasset til nomadeerhvervet.

I begyndelsen af 1990'erne nedlagde regeringen kollektiverne dels på grund af det stadigt voksende pres fra oppositionen og dels på grund af kollektivernes voksende ineffektivitet og faldende produktion især i 1980'erne. Omkring 90% af dyrebestanden anses nu at være privatiseret. De resterende 10% tilhører til de halvstatslige husdyrbrug og til de såkaldte kompanier, der blev etableret som erstatning for de tidligere kollektiver. Statsbrugene er under en omfattende omstrukturering. De såkaldte kompanier har ikke en reel betydning for nomaderne, udover, at disse formidler salg- og indkøbsfunktioner for nomaderne. De fleste af dem er udsat for kritik for at tænke mest på profit i stedet for gennemførelse af de mest nødvendige servicefunktioner for nomadefamilierne.

Nomadernes traditionelle organisationsformer slår igennem de fleste steder. Udviklingen synes imidlertid ikke at foregå helt problemfrit. Der er endnu ikke fundet strategiske løsninger, der kan erstatte de tidligere kooperativers rolle og funktioner. Politikere og fagfolk, der forudser den katastrofale udvikling på husdyrsektoren, opfordrer hyrderne, erhvervsorganisationen og

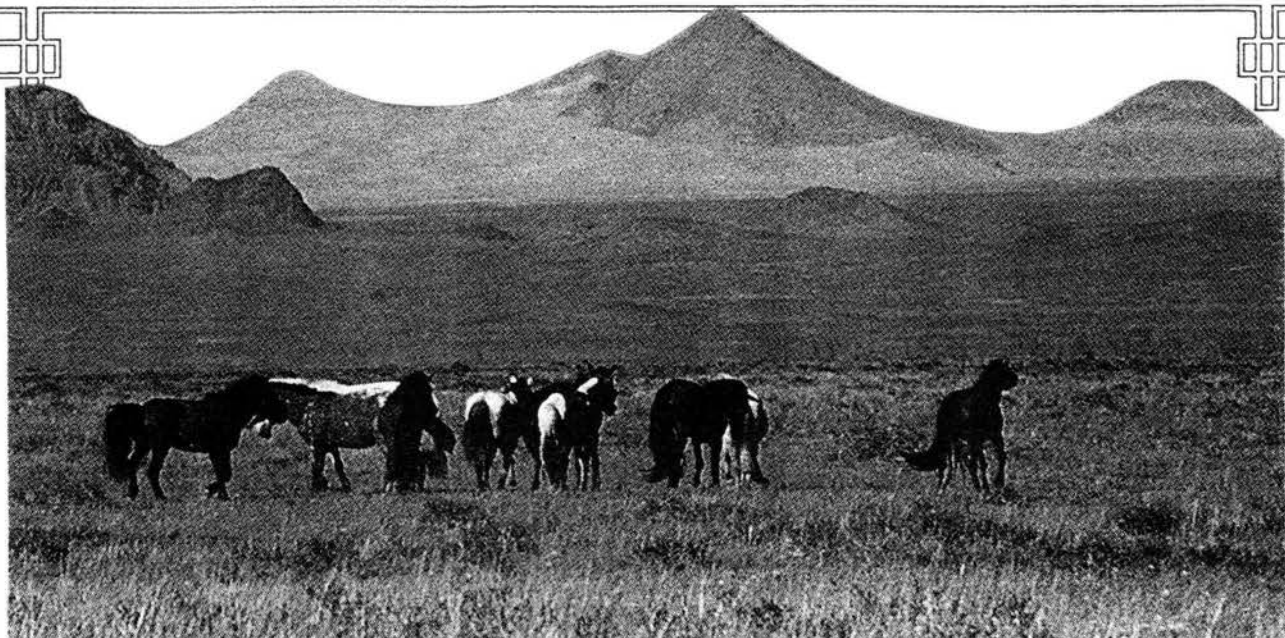
myndighederne til at organisere og etablere forskellige former for netværk for hyrderne.

Nomadisme kontra faste bosættelser

Den amerikanske forsker Robert A. Rupen, der besøgte Mongoliet i slutningen af 1950'erne i en kort periode, udgav et omfattende værk, 'Mongols of the Twentieth Century' (Indiana University Publications 1964), om udviklingen i Mongoliet overvejende baseret på russisk fremstillede historiske materialer. *Communists do not like nomads and Mongolian Communists aim to settle the nomadic population and eliminate the yurt*, skriver han i sin kritiske beskrivelse. (Red: Kommuniste kan ikke lide monader og mongolske kommunister forsøger at gøre nomaderne bofaste og afskaffe ger'en).

Han citerer det tidligere politbyråmedlem Jagvaral N.'s analyse af nomadernes proces af sedentration:

"Much have been done since the revolution to end nomadic life. The building of towns, the creation of administrative centers, railway stations, state farms, workers' settlements, the development of crop farming ... and like measures were important steps in this direction. By 1956 about 2/3 of the population were living in permanently inhabited areas. Migrations were fewer and their direction and radius had changed. The transition to a settled life does not mean that all the livestock will go over to indoor maintenance. Pastoral animal husbandry will continue in most parts of the country after the herders are settled." (Red: Siden revolutionen begyndte i 1921 er der gjort meget for at få en ende på nomadernes livsstil. Man har bygget byer, man har skabt administrationscentre, lagt jernbaner, statsbrug, arbejderbeboelse, starter dyrkning af pengegivendeafgrøder ... og lignende ting blev langsomt indført for at begrænse nomadernes frie bevægelsesmuligheder. I 1956 var 2/3 af befolkningen i bofaste. Nomadevandringerne blev færre, mindre i afstand og ændrede ret-

ninger. Denne omformning fra det frie nomadeliv til det bofaste betød dog ikke at alle husdyr ville blive sat i stalde. Hyrdekontrolleret husdyrhold (nomadedrift) vil fortsætte i de fleste egne af Mongoliet, selv efter at nomaderne er blevet bofaste).

På dette baggrund konkluderer Rupen, at landets officielle politik er, at den nomadiske verden i Mongoliet må forsvinde.

Stigningen af levestandarden via indførelse af andre former for erhverv og ændringen i nomadeerhvervets produktionsmetoder, hvor der er blevet indført flere energikrævende maskiner i husdyrsektoren, har været medvirkende til nedgangen af antallet af nomader. Desuden har indførelsen af 8 års obligatorisk skolegang for alle, tvunget mange nomader til at vælge faste bosættelse. I 1979 boede 48,7% af nomaderne i *suur*, 4,9% i brigader, 36,8% i *somon*centre, 1,2% i bylignende bosættelser. Fordeling af befolkningen i by og landdistrikter således ud: I byerne boede henholdsvis 9%, 22%, 52% af befolkningen i årene 1919, 1956 og 1984.

Mongoliets administrative inddeling var indtil 1992 delt i følgende: 18 *aimags* (provinser). Disse var inddelt i tilsammen 322 *somons* (kommuner). Landbrugskollektiverne var inddelt i et antal brigader, *suurs* og individuelle hyrdefamilier. I 1959 gennemførte regeringen en omfattende administrativ reorganisering for at støtte og udvikle den kollektive produktion. der blev etableret nye kollektivecentre, *negdel*, og mange af dem blev lagt i de allerede eksisterende *somon*centre. I 1992 gennemførte man nye administrative reformer, hvor kollektiverne og brigaderne blev nedlagt.

Nomaderne går, ifølge den japanske mongol-forsker Onuki, henimod en udvikling, hvor fastere bosættelser bliver en realitet i fremtiden på grund af etableringen af nye arbejdsfunktioner og specialiseringer i kollektiverne. Sålænge der ikke sker en energirevolution blandt nomaderne, som får mulighed for at anvende billige energi-

kilder, som for eksempel solenergi (solar photovoltaics), anser han ikke faste bosættelser for realistisk. (M. Onuki (1990): 'Nomadismens nutidige samfundsstruktur', Osaka).

Tendenserne for nomadernes overgang til faste bosættelser var under den socialistiske udvikling betragtet som resultat af socialismens objektive udviklingslov.

Debatten får en ny omdrejning efter 1990. Nu snakkes der ikke meget om overgang til faste bosættelser, men om styrkelse af nomadeerhvervet og om styrkelse af traditionerne. Især blandt de yngre intellektuelle kræfter er der en udbredt opfattelse af, at nomadisme er den mest simple og den mest velegnede livsform i Mongoliet. Mens mange ældre intellektuelle har det lidt svært ved at se noget så romantisk ved denne livsform, især når de selv har oplevet denne livsform i deres barndom og i yngre dage som noget af de vanskeligste og tilbagestående måde at overleve på.

Det ser ud til nomadismen fortsætter stadig den dag idag. Det er interessant at opleve hvilken udviklingsretning vil nomadeerhvervet gå henimod. Ligesom situationen blandt Basseri-nomader i Iran i 1950'erne, beskrevet af Frederik Barth, vil måske de nyrige nomader begynde at købe jord og blive fastboende, de fattigste bliver landløse boende og de, der står midt imellem kommer til at leve - som de egentlige nomader - af subsistensøkonomi?

Den kollektive organisation under socialismen

Kollektivernes hovedfunktion var at koordinere og styre opgaverne i hele kollektivet. Funktionerne var mange: for eksempel energiforsyning, vedligeholdelse af brønde, transportforsyning til nomadefamilierne ved flytning, sygdom, etablering af fritids- og andre faciliteter for no-

maderne, foderproduktion for dyrene, vareforsyning, indgåelse af kontrakter med staten om salg og levering af landbrugsprodukter, med mere.

Negdel (kollektiverne), som nomadefamilierne tilhørte, havde følgende struktur: Den øverste myndighed var kollektivet. Kollektivet inddelte sig i et antal af arbejdsbrigader, bestående af ca. 50 familier hver. Brigaderne inddelte sig så videre i et antal af *suur*, bestående af ca. 1-3 familier hver. Hver *suur* havde sin specialisering fordelt efter dyres art, køn og alder i modsætning til den traditionelle *hot-ail* organisering (*hot-ail* betyder noget i stil med nabofamilier. *Hot-ail* bestod normalt af 2-5 familier). I bestemte perioder krævede det samarbejde omkring fødsel af dyr, brunsning, levering af dyrene til store byer, fremstilling af filt, med mere. Opgaverne i kollektivet var først og fremmest koncentreret omkring husdyrdriften. Men der fandtes også brigader, der udelukkende beskæftigede sig med foderproduktion for kollektivets dyr, dyrkning af grøntsager, med mere. Brigaderne ejede landbrugsmaskiner og andet, der var nødvendige for produktionen.

Specialisering var et nøgleord under den kollektive organisering. Hyrderne hed ikke blot hyrder, men i stedet fik de nye betegnelser som hesteavlere, fåreavlere, med mere i modsætning til tidligere, hvor en hyrde var en hyrde, som havde noget at gøre med samtlige funktioner indenfor husdyrdriften. Det siges også, at denne stærke specialisering indenfor husdyrdriften forstærkede tendensen til yderligere nedslidning af de skrøbelige pasningsarealer.

Nomadernes privatejede dyr udgjorde ca. 1/3 del af den samlede indkomst. Nomadernes samlede indkomst var relativt lavere end indkomsten af industriarbejdere ansat i store byer. Det vil sige en del af indkomsten skulle nomaderne selv producere i modsætning til de lavest lønnede i store byer.

Udviklingsproblemer

Med nedlæggelse af kollektiverne fungerer ikke længere mange af de mest nødvendige funktioner, der blev varetaget af kollektiverne og staten. Familiebaserede *hot-ail* organisationen er ved at blive genetableret overalt blandt nomaderne, som den mest hensigtsmæssige organisationsform i en overgangstid, hvor social sammenhold og støtte er en nødvendig faktor for overlevelse.

Der er begyndende interesse blandt nomadefamilierne til at indgå forskellige former for arbejdsfællesskaber, der kan lette deres daglige arbejdsfunktioner. Der debatteres om muligheden for etablering af kooperativer på andels-basis. Ifølge formanden for de private hyrderes organisation, der besøgte Danmark i marts 1994, er der etableret i nogle få *aimag* arbejdsfællesskaber, der kan

minde om initiativerne i 1930'erne. Selvom de fleste nomader kan se mange fordele i sådanne fællesskaber, er der mange der indentificerer disse med de tidligere kollektiver.

Til trods for, at nomaderne har måtte vinke farvel til alle offentlige ydelser i form af løn, feriepenge, transport bistand, gratis veterinær og medicinsk service, ekstra hjælp og bistand i arbejdskrævende perioder og meget andet, udtrykker de fleste af de nomadefamilier, som jeg fik mulighed for at besøge i 1994 en positiv holdning til udviklingen. De senere års udvikling i nomadeerhvervet er snarere et samfundsøkonomisk problem end et problem for den enkelte nomadefamilie. Naturligvis er der mange ting nomadefamilierne savner fra kollektivtiden. Livet er blevet meget vanskeligere på mange måder. Men nomadefamilierne har fået større frihed til at forvalte deres eget liv og økonomi, bortset fra perioder med naturkatastrofer eller lignende, som kan være et af de største fjender for nomadeerhvervet.

Under de kaotiske overgangsforhold til en markedsøkonomi er den traditionelle nomadetilværelse nærmest attraktiv i sammenligning med situationen for befolkningen i byerne, som er hård ramt af den faldende levestandard og stigende priser på fødevarer.

Men der observeres allerede en tendens til større ulighed blandt nomadefamilierne. Nomadefamilierne er indbyrdes anderledes stillet i forhold til adgang til markedet. Familier, der bor i nærheden af store byer, for eksempel Ulaanbaatar, har bedre muligheder for at afsætte deres produkter, mens de fleste familier, der lever isoleret og har ressourcemæssige problemer, ikke har mulighed for at hverken afsætte produkterne eller skaffe de mest nødvendige varer til dagligdagen.

Det ineffektive marked forstærker yderligere tendenser for voksende import af landbrugsvarer fra udlandet. For eksempel importeres idag smør og spiseolie fra USA. Disse eksempler bekræfter nødvendigheden af skabelsen af en række strategiske løsninger for erhvervets videre eksistens. Nomadismen uanset om dens produktionsmetoder ineffektive eller ej, har det været et vigtigt kulturel og økonomisk element for den mongolske udvikling.

Udviklingen rummer således mange udfordringer både for samfundet og for den enkelte nomadefamilie, der lever på steppen. Løsningerne er mange og komplekse. De rummer både økonomiske, sociale og kulturelle aspekter. Et vigtigt spørgsmål er i den forbindelse, hvordan nomadeerhvervets særlige forudsætninger tilgodeses i etableringen af nye institutionelle netværk omkring nomadeerhvervet. ☺

På sporet af Djengis Khans grav

Foto: AP

Børshandler Maury Kravitz fra Chicago har sat sig for at finde Djengis Khans sidste hvilested. Her er han blandt venner under et besøg i Mongoliet tidligere på året

Af PAUL A. DRISCOLL
Associated Press

Chicago

■ En børshandler mener at kende en hemmelighed, som 2800 mennesker gik i døden for at bevare – Djengis Khans gravsted, som måske indeholder kostbarheder, som den mongolske fyrste rovede.

Den 62-årige Maury Kravitz fra Chicago har af myndighederne i Mongoliet fået tilladelse til i fem år at lede efter fyrstens grav. Djengis Khan døde under et røvertogt nord for Tibet i 1227.

Den skæggede Maury Kravitz, der er 170 cm høj og vejer 119 kg, er ikke den mest indlysende kandidat til at spille hovedrollen i sin egen action-ekspedition i Mongoliets bjergrige områder.

Det meste af, hvad der vides om Djengis Khan og hans rover- og erobringstogter, er nedskrevet af mennesker, han besejrede fra Kiná og vestpå til Moskva, Bagdad og videre. Disse skrifter kan måske give et fingerpeg om, hvor hans gravsted er, mener Maury Kravitz.

Der blev truffet ekstraordinære foranstaltninger for at holde gravstedet hemmeligt.

»Begravelsesfølget talte 2000 mennesker, og da begravelsen var overstået, blev de alle dræbt af 800 soldater, der havde ledsaget dem,« fortæller Maury Kravitz. »Og da de 800 soldater red tilbage, blev de holdt an uden for byen og dræbt til sidste mand.«

Japanerne opgav

En japansk ekspedition, der fik tilladelse til at lede efter gravstedet i 1989, gav afkald på tilladelsen i fjor, da deltagerne efterforskning med helikoptere og avanceret udstyr ikke havde givet resultat.

Maury Kravitz var for nylig på recognoscering i området, hvor han tror, at Djengis Khan er begravet. Han håber at være klar til sin ekspedition i midten af 1996.

»Men vi vil gøre det på den samfundsmæssige facon og bruge benene op og ned ad bjergene,« siger Maury Kravitz.

Djengis Khans røvertogter

Graven indeholder muligvis kostbarheder, som Djengis Khan rovede under togter i Asien og Østeuropa. Han herskede over et rige, der strakte sig fra Det Japanske Hav til Det Kaspiske Hav.

»Alle disse kostbarheder blev fragtet tilbage til Mongoliet, og ingen af dem er nogen sinde dukket op hos antikvitetshandlere,« siger Maury Kravitz, der er handler på varemærket Chicago Mercantile Exchange.

L. Orgil, der er andensekretær på den mongolske ambassade i Washington, siger, at ekspeditionen vil være til gavn for Mongoliets identitet. I henhold til aftalen mellem Maury Kravitz og de mongolske myndigheder har Mongoliet retten til hovedparten af de kostbarheder, der måtte blive fundet.

Da fleste eksperter mener, at Djengis Khan blev begravet i Khaldur Burkhan-bjergene øst for den mongolske hovedstad, Ulan Bator. Det er et ujævnt, træbevokset bjergområde, gennemskåret af floder.

»Men alt omkring Djengis Khans begravelse er dog stadig omgærdet af usikkerhed,« påpeger Maury Kravitz.

Han håber at kunne rejse 5 mio. dollars (godt 31 mio. kr.) til ekspeditionen fra virksomheder, der vil være sponsorer. Ekspeditionen ventes at tælle 60 amerikanske frivillige og en halv snes mongolske arkæologer og andre eksperter.

INDHOLD

FORSIDEN	
DANSK MONGOLSK SELSKAB til medlemmerne	2
NOTER	2
Ch. Purevdorj: MONGOLIET 1994	3
Alfred Schönebeck: KHALKHA - Ydre Mongoli	4
S. Manaseki: MONGOLIETS SUNDHEDSVÆSEN UNDER FORVALTNING	13
Henning Haslund-Christensen: DRØMMEN OM EN BEDRE VERDEN (12): Sporene i Fængselsgaarden	16
Hans S. Kaarsberg og Gudrun Lefmann: DANSKER FINDER KALMYKFOLKET	19
Gudrun Lefmann: FLERE OG FLERE TAKH'ER.	25
Bulgan Njama: NOMADISMENS OVERLEVELSE I MONGOLIET	26
Paul A. Driscoll: PÅ SPORET AF DJENGIS KHANs GRAV	31
FILMEN "URGA"	32
BAGSIDEN	32

ISSN Nr: 0905-9504

URGA

"Urga" er navnet på den stanglasso (se GER(3):32-33), som de mongolske hyrder bruger til at indfange dyr med. Undertitlen 'Kærlighedens tegn' hentyder til, at stanglassoen plantes på et højdepunkt, når et elskende par ønsker i det åbne træløse landskab at nyde kærligheden i fred for nysgerrige.

"Urga" er en poetisk smuk og humoristisk beretning om et mongolsk par, der lever langt ude i græslandet. En dag bringer skæbnen en russisk chauffør ind i deres verden. Den ændrer sig. Bortset fra de problemer dette møde skaber, handler filmen om, at konen, Pagma, sender sin mand, Gombo, til byen for at købe kondomer. Dramaet i filmen er familiebegrænsningen i Kina. Den gælder også i Indre Mongoli, som er en kinesisk provins. Mongoler tilhører mindretallene. Et mongolsk par må have 2 børn. Gombo og Pagma har 3 børn, men han ønsker at få et fjerde barn. Det lykkedes ikke for Gombo at købe kondomer, men han kommer ikke tomhændet tilbage. Pagma bliver nervøs for Gombo, som er længe væk. Hun bruger magiske kræfter til at hente selveste Chinggis Khan til hjælp.

Filmene er foregået i et meget smukt landskab på den store steppe, hvor tingene hviler i sig selv, i modsætning til det hektiske byliv. Filmen foregår i nutiden og er med til at vise, hvordan man stadig lever hyrdelivet på steppen i en blanding af gamle traditioner og moderne tekniske vidundere så som fjernsyn.

Anders Rou Jensen skrev i Politiken: "Urga er en film, hvor grænserne brydes og slettes. For er filmen fattig på slagfærdig ydre handling, er den til gengæld rig på skildringer af sæder, skikke og vaneforestillinger i opbrud under en synsvinkel, der netop synes gennemtrængt af en grænseløs humanisme."

Den russiske instruktør Nikitia Mikhalkov startede filmoptagelserne med kun et 5-siders manuskript for at have størst mulig frihed. ©

Filmene "URGA" vises i Nationalmuseets filmteater:

søndag, 30. oktober 1994, kl 13:00
tirsdag, 1. november 1994, kl 10:30
onsdag, 2. november 1994, kl 10:30
torsdag, 3. november 1994, kl 10:30
fredag, 4. november 1994, kl 10:30

Desuden vises "URGA" i den københavnske biograf Vester Vov Vov, kl 16:00 i de første 2-3 uger af september, og i den østjyske biograf (Hadsund) første uge af oktober 1994.